

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Dejan Štampelj

Mentor: doc. dr. Andrej A. Lukšič

POLITIČNI VZPONI IN PADCI JÖRGA HAIDERJA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

I. UVOD	5
1. METODOLOGIJA IN TEZE DIPLOMSKE NALOGE	6
1.1 PREDMET ANALIZE.....	6
1.2 TEZE.....	6
1.3 PRISTOP IN DELOVNE ANALIZE.....	7
1.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA.....	7
II. VSEBINA	9
2. ZGODOVINA AVSTRIJE PO PRVI SVETOVNI VOJNI	9
2.1 NASTANEK PRVE AVSTRIJSKE REPUBLIKE.....	9
2.2 OBDOBJE PRVE AVSTRIJSKE REPUBLIKE.....	10
2.3 STRANKE V PRVI REPUBLIKI.....	11
2.3.1 SOCIALDEMOKRATSKA IN KOMUNISTIČNA STRANKA.....	11
2.3.2 KRŠČANSKO SOCIALNA STRANKA.....	12
2.3.3 VELIKONEMŠKA LJUDSKA STRANKA.....	12
2.3.4 NACIONALSOCIALISTIČNO GIBANJE.....	13
2.4 ANŠLUS, OKUPACIJA AVSTRIJE (1938-1945).....	14
2.5 ZAVEZNIŠKA ZASEDBA AVSTRIJE (1945-1955).....	15
2.6 DRUGA AVSTRIJSKA REPUBLIKA, DENACIFIKACIJA.....	15
2.7 PRIMERJAVA POVOJNE AVSTRIJE IN NEMČIJE V ODNOSU DO DENACIFIKACIJE.....	17
3. AVSTRIJSKI POLITIČNI PROSTOR PO DRUGI SVETOVNI VOJNI	18
3.1 NASTANEK ZVEZE NEODVISNIH (VDU) – PREDHODNICE SVOBODNJAŠKE STRANKE (FPÖ).....	18
3.2 NASTANEK SVOBODNJAŠKE STRANKE AVSTRIJE (FPÖ).....	19
3.3 PRELOMNO LETO 1986.....	21
3.4 HAIDERJEV PREVZEM VODSTVA SVOBODNJAŠKE STRANKE.....	22
3.5 SPREMEMBE LETA 1995, PRIPRAVE NA VOLILNO LETO 1998.....	23
3.6 PROGRAMSKO IDEOLOŠKA USMERITEV SVOBODNJAŠKE STRANKE	30
4. ANALIZA JÖRGA HAIDERJA	32
4.1 JÖRG HAIDER: KRATKA BIOGRAFIJA.....	32
4.2 KDO JE JÖRG HAIDER?.....	34
4.3 OČE, MATI, ŠOLA, DEDIŠČINA NACIZMA.....	34
4.4 MATERIALNO IN PSIHOLOŠKO PREVZEMANJE DEDIŠČINE NACIZMA	35
4.5 NACIONALSOCIALISTIČNE IZJAVE.....	38
4.6 NAPADI NA TUJCE.....	38

4.7 SPRENEVEDANJE.....	39
4.8 HAIDERJEV ODNOS DO SLOVENSKE MANJŠINE NA KOROŠKEM	40
4.9 TRIJE PARCIALNI LIKI HAIDERJEVIH INSCENACIJ PO OTTOMEYERJU	41
4.9.1 HAIDER - AVSTRIJSKI ROBIN HOOD	42
4.9.2 MOŠKI ŠPORTNIK IN EROTIZACIJA POLITIKE	42
4.9.3 SOCIALIST PIVSKIH ŠOTOROV IN SIMBOLIČNO PRESEŽENJE RAZREDNE DRUŽBE	44
4.10 DELOVANJE HAIDERJEVE FPÖ SKOZI FREUDOVO PSIHOANALIZO..	45
I. ZAKLJUČEK	46
LITERATURA	49
KNJIGE	49
ČLANKI	50
INTERNETNI VIRI.....	50

I. UVOD

Pričujoče diplomsko delo je poskus politološke analize deželnega glavarja avstrijske Koroške Jörga Haiderja in Svobodnjaške stranke Avstrije. Svobodnjaški stranki je Haider do nedavnega tudi predsedoval, sedaj pa jo neformalno vodi iz t.i. svobodnjaške trdnjave v Celovcu.

Svobodnjaška stranka, pred koncem osemdesetih let drugorazredna politična sila v Avstriji s komaj petodstotno volilno podporo, je pod Haiderjevo taktirko v štirinajstih letih postala pomembna parlamentarna stranka in tudi aktualna vladna koalicijska partnerica. Vzrokov za vzpon Svobodnjaške stranke, ki jo je večina politologov označila za skrajno populistično desničarsko stranko, je veliko. Od zgodovinskih, družbenih, socialno-psiholoških, psiholoških...

Uspeh Haiderjevega desnega populizma in drugih populizmov v Evropi, ki delujejo popolnoma legalno v okvirih parlamentarnih demokracij, so izraz naveličanosti ljudi nad ritualizirano demokracijo. Tako stanje so vzpostavile sredinske stranke (socialdemokratske, ljudske, liberalne, ipd.). Te so iz svojih vrst oblikovale elite, ki zviška vladajo svojim podložnikom.

Veliko volivcev, ki so tradicionalno volili levičarske stranke, se po vsej Evropi nagiba k populističnim desničarskim strankam. V Avstriji je na volitvah leta 1999 kar 60 odstotkov mladih delavcev glasovalo za Haiderja. Očitno je, da levica ni mogla odgovoriti na najbolj pereča družbena vprašanja, ki so posledica postmoderne potrošniške družbe. Vzrok je mogoče iskati tudi v ogroženosti zaradi brezposelnosti in obubožanja ali pa v psihičnih dejavnikih, ki temeljijo na globokih hrepenenjih in strahovih, ki jih je izpostavila odtujena, avtoritarna, postmoderna potrošniška družba.

Ali pa gre resnično za nikoli dokončan obračun Avstrije z nacionalsocialistično preteklostjo, ki jo mednarodna skupnost ni nikoli obsodila?

1. METODOLOGIJA IN TEZE DIPLOMSKE NALOGE

1.1 PREDMET ANALIZE

Predmet analize pričujočega diplomskega dela je politološka analiza koroškega deželnega glavarja Jörga Haiderja. Preden pa se dodobra lotim analize njegovega političnega delovanja, želim najprej poiskati zgodovinske in družbene okoliščine, ki so Haiderju pomagale do pomembnega in vplivnega mesta na avstrijski politični sceni. Zato bom najprej ovrednotil zgodovino Avstrije v 20. stoletju skozi perspektivo nastanka in razvoja strank s posebnim poudarkom na nastanku in razvoju Svobodnjaške stranke. Jedro naloge pa je analiza fenomena Haider, ki je svobodnjake tako močno utrdil v avstrijskem političnem sistemu, da so postali tudi najmočnejša desničarsko-populistična stranka v Evropi.

1.2 TEZE

Cilj analize je predstaviti vidike ob naslednjih tezah:

TEZA I.

Nastanek in razvoj Svobodnjaške stranke Avstrije, kot stranke z dediščino nacizma, sta povezana z zgodovinskim razvojem vsenemškega nacionalizma.

TEZA II.

Instrument denacifikacije, ki je po drugi svetovni vojni v Avstriji pravno obravnaval nacistične zločince, ni dosegel dokončnega obračuna in vsesplošne obsodbe nacizma. Neuspela denacifikacija je zagotovila možnost nastanka Svobodnjaške stranke Avstrije, v kateri so se nekdanji nacisti tudi politično rehabilitirali.

TEZA III.

Jörg Haider je skrajni desničar z ozkimi desničarskimi cilji. S svojimi voditeljskimi sposobnostmi, avtoritarnim vodenjem Svobodnjaške stranke in zavajanjem avstrijskih volilcev, ki mu uspeva s pomočjo izkrivljeno predstavljenih aktualnih družbenih problemov, te cilje poskuša tudi doseči.

1.3 PRISTOP IN DELOVNE ANALIZE

Analizo bom izvedel s politološkim pristopom. Uporabil bom naslednje družboslovne raziskovalne metode:

- zgodovinska metoda,
- analiza relevantnih virov in literature,
- internetni viri.

Z analizo relevantnih virov literature sem izbral tiskane in internetne vire, ki mi bodo omogočili potrditev oziroma zavrnitev delovnih tez.

Z zgodovinsko metodo bom poskušal poiskati najpomembnejše dogodke, dejstva in akterje, od nastanka prve avstrijske republike leta 1918 do pojava fenomena Haider, pa vse do današnjih dni.

1.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Zgodovinske, družbene in politične spremembe, ki so zaznamovale Avstrijo v 20. stoletju, bodo osnovni okvir analize. Začetek je namenjen nastanku prve avstrijske republike in vzpostavitvi parlamentarnega sistema s poudarkom razvoja političnih strank. V nadaljevanju bom ovrednotil anšlus leta 1938, ponovno vzpostavitev parlamentarne demokracije po drugi svetovni vojni, ki je tudi zagotovila vzpostavitev političnih strank. Poskušal bom tudi ovrednotiti pravni instrument denacifikacije, ki je močno zaznamoval povojno Avstrijo. Nadaljeval bom z

razvojem Svobodnjaške stranke v odnosu z drugimi strankami v povojnem avstrijskem političnem sistemu. Temu pa bo sledila analiza fenomena Haider.

II. VSEBINA

2. ZGODOVINA AVSTRIJE PO PRVI SVETOVNI VOJNI

2.1 NASTANEK PRVE AVSTRIJSKE REPUBLIKE

Republika Avstrija je nastala leta 1918 iz pretežno nemško govorečih alpskih dežel avstro-ogrske monarhije. Habsburška multinacionalna država je razpadla ob vojaškem porazu cesarsko-kraljevske vojske. 21. oktobra 1918 so se na Dunaju sestali zastopniki nemško govorečega dela monarhije. To so bili še iz leta 1911 izvoljeni državnozborni poslanci, ki so se konstituirali v »provizorični narodni skupščini samostojne nemškoavstrijske države«. Sklicevali so se na pravico do narodne samoodločbe, medtem ko so drugi narodi nekdanje avstro-ogrske monarhije odklonili vsako nadaljnjo državno skupnost z Nemci. Prve dni novembra 1918 je padla odločitev o novi državni ureditvi. Cesar Karl sicer uradno ni odstopil, v izjavi 11. novembra pa je dejal, da se odpoveduje sodelovanju z vlado, ter se obvezal, da bo priznal vsako odločitev glede nove državne oblike. Naslednjega dne, 12. novembra 1918, je provizorična narodna skupščina oklicala republiko Nemško Avstrijo in jo razglasila za sestavni del pred kratkim nastale Nemške republike.

Nova Avstrija je bila torej mišljena kot prehodna rešitev do popolne vključitve v skupno nemško državo. Vse tedaj odločilne avstrijske stranke: socialdemokrati, krščanski socialisti in nemškonacionalci so si želeli združitve Avstrije z Nemčijo. Vsi so upali na nemško pomoč pri vzpostavitvi in urejanju notranjih razmer in pri zagotovitvi gospodarskega razvoja, saj so novo državo pretresali veliki ekonomski, socialni in politični problemi. Nemško-avstrijski socialdemokrati so pričakovali v združenju Nemčiji politično pomoč močnega nemškega delavskega gibanja. Nasprotno pa je povojni nemški revolucionarni razvoj že leta 1919 zelo oslabil željo po priključitvi pri krščanskih socialistih. Tudi avstrijsko prebivalstvo je bilo v prvem letu po vojni do priključitve k Nemčiji zadržano. Dokončna odločitev pa je padla 10. septembra 1919, ko je Avstrija z zmagovitimi zavezniki podpisala senžermensko pogodbo, ki je v 88. členu prepovedovala priključitev k Nemčiji in uporabo imena Nemška Avstrija (Deutsch-Österreich).

Zvezna ustava Republike Avstrije, sprejeta 1. oktobra 1920, je tako politično moč združila v parlamentu, s čimer je bila zagotovljena pluralna participacija političnih strank. (Hausmaninger, 2000: 6,7)

2.2 OBDOBJE PRVE AVSTRIJSKE REPUBLIKE

Prva avstrijska republika je vse od začetka dvajsetih let, ko je bila tudi ozemeljsko dokončno oblikovana (plebiscita na Koroškem in Gradiščanskem) in je razpadla koalicija med socialdemokrati in krščanskimi socialisti, živela razpeta med dvema političnima taboroma. Na eni strani so politično življenje oblikovali socialdemokrati, na drugi pa združene konzervativne meščanske stranke, zlasti krščanski socialisti, in Velikonemci (Grossdeutsche). (Nečak, 1995: 12) Zaradi nezmožnosti obeh taborov, da bi dobili absolutno večino ali pa oblikovali koalicijo, je med letoma 1920 in 1934 nastalo kar dvajset nestabilnih koalicijskih vlad Krščansko-socialne stranke Avstrije z manjšimi strankami. (Hausmaninger, 2000: 7)

Zaradi svetovne krize in bankrota največje avstrijske banke Kreditanstalt maja 1931 je februarja 1933 več kot 600.000 ljudi ostalo brez zaposlitve (30 odstotkov delovne sile). To je okrepilo vrste, predvsem do takrat dokaj nepomembnih, nacionalsocialistov in vsesplošno stremljenje k avtoritarnim, nedemokratičnim rešitvam. Spor med konzervativci in socialdemokrati je dobil dodatne razsežnosti s krepitvijo avstrijskih nacionalsocialistov, ko je leta 1933 v Nemčiji oblast prevzel Adolf Hitler. (Hausmaninger, 2000: 8)

Vse večja politična razhajanja so v aprilu 1934 pripeljala do razpustitve parlamenta in ustanovitve avtoritarne krščanskostanovske države, ki jo nekateri imenujejo tudi klerofašistična diktatura. Kot edino legitimno politično gibanje je delovala le konzervativna Domovinska fronta. Sicer pa sta samorazpustitev avstrijskega parlamenta v začetku leta 1933 in volilni uspeh (absolutna večina) nacistov na parlamentarnih volitvah v Nemčiji 5. marca pomenila za avstrijske naciste nekakšno spodbudo, da so začeli krepiti pritisk na Dolfussovo vlado. (Nečak, 1995: 17-20) Zaostrovanje med klerofašistično diktaturo, ki jo je vodil kancler Engelbert Dolfuss z nacističnim gibanjem, je naraščalo. 25. julija 1934 so nacionalsocialisti izvedli puč, v katerem so umorili kanclerja Dolfussa, niso pa dosegli svojega najpomembnejšega cilja, priključitve Avstrije k Hitlerjevi Nemčiji.

Ko je italijanski fašistični diktator Benito Mussolini, ki je politično podpiral Dolfussa, leta 1936 zamenjal avstrijsko zavezništvo z nemškim, je Hitler vedno bolj pritiskal na Dolfussovega naslednika kanclerja Schuschnigga, naj postavi Nemčiji naklonjeno vlado. Ta je leta 1938 razpisal referendum, na katerem bi se Avstrijci odločali o priključitvi k Nemčiji. Hitlerjeva vojska je na dan referenduma vkorakala v Avstrijo. (Hausmaninger, 2000: 8)

2.3 STRANKE V PRVI REPUBLIKI

Skupni imenovalec vseh strank v prvi avstrijski republiki je bila nesistemska, stremenje k vzpostavitvi avtoritarnih nedemokratskih režimov. Pri skoraj vseh pa tudi močna želja po združitvi z Nemčijo.

2.3.1 SOCIALDEMOKRATSKA IN KOMUNISTIČNA STRANKA

Socialdemokratska stranka, najpomembnejša levičarska stranka, je bila ustanovljena že leta 1874 in je bila temelj povezovanju najpomembnejših levičarskih ideoloških tokov. Med letoma 1918 in 1920 je stranka oblikovala koalicio s konzervativnimi strankami, nato pa je bila v opoziciji. Leta 1926 je sprejela strankarski program, t.i. Linzerjev program, ki je služil kot ideološki temelj avstromarksizmu. Ta ideologija si je prizadevala za prehod iz kapitalističnega sistema v socialistični, s pomočjo pridobitve parlamentarne večine, vendar pa z možnostjo vzpostavitve diktature v primeru, če bi se buržoazija upirala z nelegalnimi sredstvi. (Hausmaninger, 2000: 43)

Socialdemokrati so imeli veliko volilno zaledje v industrijski delovni sili Dunaja, ki je obsegal eno tretjino avstrijskega prebivalstva in je leta 1922 dobil tudi status posebne dežele (Land).

Na tem mestu moram omeniti še paravojaško organizacijo, Obrambna zveza (Schutzbund), ki so jo oborožili in urili socialdemokrati. Stranko je leta 1934 prepovedal kancler Dolfuss, ponovno pa je bila ustanovljena šele po drugi svetovni vojni.

Druga levičarska stranka so bili komunisti, ki pa so bili dokaj nepomembni, saj jim je radikalna marksistična retorika socialistov preprečevala vzpon. (Hausmaninger, 2000: 46)

2.3.2 KRŠČANSKO SOCIALNA STRANKA

V desnem taboru je bila najmočnejša stranka krščanskih socialistov. To stranko so podpirali katoliški kmetje in konzervativni meščani (vključno z državnimi uradniki, nameščenci, trgovci in obrtniki srednjega razreda), mnogi od njih so prihodnost Avstrije še vedno videli v monarhiji.

Prizadevala si je za ustanovitev krščanskostanovske države, kar je leta 1934 tudi uresničila. Ideološko podporo oblikovanja takšne države je ta model našel v papeški encikliki *Quadragesimo anno* iz leta 1931.

Tudi ta stranka je imela svojo paravojaško organizacijo, imenovano Domovinska obramba (*Heimwehr*), ki je leta 1934 odigrala najpomembnejšo vlogo pri vzpostavitvi avtoritarne klerofašistične diktature. (Hausmaninger, 2000: 7)

2.3.3 VELIKONEMŠKA LJUDSKA STRANKA

H konzervativnemu taboru prištevamo tudi Velikonemško ljudsko stranko, ustanovljeno leta 1920. Stranka je imela podporo predvsem v srednjem meščanskem sloju. Pred nastankom in v obdobju monarhije je bila njena osnovna značilnost razdrobljenost v različnih gibanjih in razpetost med liberalnimi in nacionalnimi idejami. Nemškonacionalne organizacije so imele za primarno nalogo (še posebej to velja za Koroško) voditi »nemško« politiko v Avstriji in braniti mejo v obmejnih nemških deželah pred slovanskimi narodi. Že v obdobju monarhije je bilo nemškimi nacionalistom težko najti lastno identiteto, še težje je bilo takrat, ko je vse kazalo, da Habsburška multinacionalna država razpada. Družbene in politične okoliščine so nemško govorečim Avstrijcem onemogočali razvoj svoje lastne nacionalne identitete.

Kot že rečeno, so se nemškonacionalna gibanja v stranko organizirala šele leta 1920. Istega leta je stranka izdala tudi izredno obsežen program (*Das »Salzburger*

Programm« der Grossdeutschen Volkspartei, 1920). Ta je do leta 1934 predstavljal programsko osnovo stranke, v njem pa je bila izražena zahteva po priključitvi k Nemčiji. Vsa politika je bila podrejena nacionalnim interesom, odnos do Judov je bil izražen v posebnem poglavju.

Po razpadu koalicije med socialdemokrati in krščanskimi socialisti je stranka sklenila koalicijo s krščanskimi socialisti, v kateri je bila do leta 1934, ko jo je Engelbert Dolfuss izključil iz vlade in kasneje tudi prepovedal. Leta 1938 se je stranka združila s Hitlerjevo Nacionalsocialistično delavsko stranko Nemčije (NSDAP). (Jesih, 1992: 61)

2.3.4 NACIONALSOCIALISTIČNO GIBANJE

Kot četrta pomembnejša politična stranka, sprva gibanje, se je v prvi avstrijski republiki oblikovala tudi nacionalsocialistična. Njeni začetki segajo že v leto 1903, ko je bila ustanovljena Nemška delavska stranka. Stranka je imela močno podporo na Dunaju in na Štajerskem. Njene ideološke poteze so bile na začetku močno socialistične, kljub temu pa je bil temelj njenega programa združitve vseh nemških ozemelj v Evropi. Postala je parlamentarna stranka in se maja 1918 preimenovala v Nemško nacionalsocialistično delavsko stranko. Po razpadu avstro-ogrske monarhije je razpadla na dva dela, sudetskonemško in avstrijskonemško. Leta 1919 je v Münchnu nastala še tretja grupacija nacionalsocialistov, ki se je poimenovala Nemška delavska stranka. Na volitvah istega leta so avstrijski nacisti dobili komaj 22.000 glasov in postali nepomembna, sicer parlamentarna stranka. Septembra 1919 je postal član Nemške delavske stranke Adolf Hitler in iz nje razvil udarno politično grupacijo. Ustanovljenih je bilo še nekaj podobnih gibanj, ki so se leta 1920 v Salzburgu zbrala na velikem srečanju vseh nacionalsocialističnih strank. Dogovorili so se, da na federativni osnovi ustanovijo Nemško nacionalsocialistično stranko. Hitlerju je uspelo poenotiti nemški del stranke in postati njen vodja, ki se je leta 1921 preimenoval v Nacionalsocialistično delavsko stranko (NSDAP).

Medtem ko se je nemška veja nacističnega gibanja krepila in poenotila, pa je bil razvoj stranke v Avstriji ravno nasproten. Na strankinem kongresu leta 1921 v Salzburgu je zaradi načina nastopa na volitvah prišlo do spora, ki je stranko razbil

na tri dele. Nastale so stranke, ki so se imenovale Nacionalsocialistična stranka, Nemškosocialna zveza in Nacionalsocialistično Hitlerjevo gibanje. To zadnje gibanje je bilo najpomembnejše za nadaljnji razvoj nacionalsocialističnega gibanja v Avstriji. Po neuspelem Hitlerjevem puču v Münchnu leta 1923 je Nacionalsocialistično Hitlerjevo gibanje sprejelo aktiviste, ki so pribežali iz Nemčije v Avstrijo, zato ne preseneča, da se je Hitler leta 1926, ko je obnovil gibanje v Nemčiji, v Avstriji naslonil prav na to vejo avstrijskih nacionalsocialistov. Na kongresu v Passau pa je prišlo do končnega zlitja nemškega in avstrijskega hitlerjanstva. Najvišji vodja avstrijskih nacionalsocialistov je tako postal Hitler, Theodor Habicht pa šef Deželnega vodstva Avstrije s sedežem v Münchnu. Kljub temu avstrijski nacisti še nekaj let niso postali pomembna stranka. To se je spremenilo po letu 1931, ko so se tudi v Avstriji pokazale posledice velike gospodarske krize. Socialno-ekonomske okoliščine v Nemčiji in Avstriji so bile tiste, ki so politični trend v obeh državah premaknile desno. Na deželnozborskih in občinskih volitvah aprila 1932 je nacistom uspelo zbrati že okoli pol milijona glasov. Uspeh na volitvah je zagotovo potrebno pripisati tudi jasnemu narodnopolitičnemu cilju, ki so ga postavili nacisti: anšlus. Podpora nacistom je kljub neuspelemu puču leta 1934 naraščala, gibanje pa se je legitimiralo ob anšlusu leta 1938. (Nećak, 1995: 21)

2.4 ANŠLUS, OKUPACIJA AVSTRIJE (1938-1945)

Hitlerjeva armada je Avstrijo obvladala 15. marca 1938 s 105.000 vojaki in 16.000 policisti. Avstrijska vojska zaradi »brezupne premoči« ni nudila odpora in se je tako izognila »nepotrebne prelivanju krvi«. Na navidezen plebiscit 10. aprila 1939 se je ljudstvo večinsko izreklo za anšlus. Avstrija je postala del Nemčije. Hitlerjev aparat je neusmiljeno preganjal avstrijske politike, slovensko manjšino in celotno judovsko prebivalstvo. Leta 1938 je po ocenah živel v Avstriji 185.000 Judov, leta 1951 pa le še 11.000. Najmanj 2.700 nejudovskih Avstrijcev je bilo umorjenih zaradi aktivnega upiranja nacističnemu režimu, medtem ko jih je nadaljnjih 32.000 umrlo v zaporih in koncentracijskih taboriščih. Približno 107.000 vojakov je padlo v vojni, leta 1951 pa poročila navajajo še nadaljnjih 76.000 v bojih

pogrešanih vojakov. Več kot 24.000 civilistov je umrlo med zračnimi napadi in invazijo zavezniških čet ob koncu vojne. (Kavčič, 1990: 1044)

2.5 ZAVEZNIŠKA ZASEDBA AVSTRIJE (1945-1955)

Ko so zmagovalci druge svetovne vojne začeli načrtovati povojno ureditev Evrope, je bil eden od napovedanih ciljev zavezniških sil ponovna ustanovitev Avstrije, kot svobodne in neodvisne države. 1. novembra 1943 so v Moskvi objavili naslednjo izjavo:

»Vlade Združenega kraljestva, Sovjetske zveze in Združenih držav Amerike soglašajo, da bo Avstrija, prva svobodna dežela, ki je postala žrtev Hitlerjeve agresije, osvobojena nemške dominacije.

Priključitev, ki jo je Nemčija vsilila Avstriji 15. marca 1938, smatrajo za nično in neveljavno. Sami niso zavezani nobenim spremembam, ki so se v Avstriji pojavile po tem datumu. Izjavljajo, da hočejo videti novo ustanovljeno svobodno in neodvisno Avstrijo in s tem odpreti pot samemu avstrijskemu ljudstvu, kot tudi sosednjim državam, ki se bodo soočile s podobnimi problemi, da bi našli tisto politično in ekonomsko varnost, ki je edini temelj trajnega miru. Avstrijo vendarle opominjamo na to, da se ne more izogniti odgovornosti zaradi sodelovanja v vojni na strani Hitlerjeve Nemčije in da bo ob končni poravnavi neizbežno upoštevan njen lasten prispevek k osvoboditvi.« (Hausmaininger, 2000: 9)

2.6 DRUGA AVSTRIJSKA REPUBLIKA, DENACIFIKACIJA

Politično in pravno stališče, ki ga je avstrijska vlada zavzela do anšlusa z Nemčijo leta 1938, so izrazili v t.i. teoriji o okupaciji. Po tej teoriji Avstrija ni bila priključena in ni postala sestavni del nemškega rajha, temveč je še naprej obstajala kot ločena država, katere svobodo delovanja je začasno onemogočila nemška okupacija. Avstrija zato po mednarodnem pravu ni bila obvezana za zločine, ki jih je zagrešil nemški rajh v tem obdobju. Celo nasprotno, Avstrija je bila ena prvih žrtev nemške agresije. Ta »teorija žrtve« ni upoštevala aktivnega sodelovanja mnogih Avstrijcev v nacističnem režimu in je dolgo časa preprečevala pomembne

razprave o udeležbi Avstrijcev v holokavstu, kot tudi ustrezne odškodninske in kompenzacijske ukrepe za žrtve. (Hausmaninger, 2000: 11)

Skoraj 700.000 Avstrijcev se je pridružilo nacistični stranki (NSDAP), zato so za njih ustanovili instrument denacifikacije (Entnazifizierung). Nacisti so se morali registrirati, odvzete so jim bile politične pravice, pravica opravljanja državne službe in še nekatere druge javne dejavnosti. Da bi po hitrem postopku kazensko preganjali vojne kriminalce in vodilne funkcionarje nacistične stranke, so ustanovili ljudska sodišča (Volksgerichte). (Hausmaninger, 2000: 12)

Tik po vojni leta 1946 je bilo v Avstriji registriranih 536.000 bivših nacistov, od tega je bilo približno 10.000 takšnih, ki so v Avstriji ilegalno delovali že pred letom 1938. Od vseh teh je bilo leta 1947, ko je bilo konec avstrijske denacifikacijske legislative, za obremenjene spoznanih le 42.000 bivših nacistov, komaj slabih 10 odstotkov. Že v letu 1948 se je začela njihova pospešena amnestija. Nadaljnjih 40.000 nacistov, ki so bili spoznani kot trdo jedro nacizma, pa je bilo amnestiranih še v letih 1955 in 1957. Ljudska sodišča so do leta 1955 za krive spoznala le 13.600 ljudi. Od teh je bilo 43 obsojenih na smrt, 34 pa na doživljenjsko ječo. (Kavčič, 1990: 1044)

Vzroki za tak ohlapen odnos do nacistične preteklosti so v zunanjepolitičnih pa tudi notranjepolitičnih razmerah medvojne in povojne Avstrije. Že leta 1943 so Avstrijo razvrstili v zahodni blok, tudi s soglasjem sovjetskega voditelja Stalina. Avstriji je bila ponujena možnost, naj se vsaj simbolično priključi protihitlerjevski koaliciji, da bi bila popustljivost do nje po vojni videti bolj utemeljena. Toda organiziranega odpora znotraj Avstrije je bilo zmožnih le nekaj manjših skupin, predvsem ob podpori slovenskega narodnoosvobodilnega boja. Avstrijska politična levica, ki bi lahko bila potencialen nosilec odpora proti nacizmu, je bila zdesetkana in preganjana že pred drugo svetovno vojno. Med vojno se je je ohranilo le toliko, da se je po zmagi nad nacizmom lahko izpostavila predvsem v odnosih s Sovjeti, delno pa tudi v odnosih z zahodnimi zavezniki. V obdobju hladne vojne, ko bi lahko prišlo do vojaškega spopada s komunizmom, so bili nacisti realna politična in vojaška sila, s katero je bolj ali manj očitno računal ves zahod.

V Avstriji je bila postavljena logika, da je vse nasilje organizirano od države, torej v skladu z zakoni in legitimno. Vsi sodelujoči so pravzaprav samo sodelovali v nacističnem vojaškem in policijskem aparatu, ki je sejal smrt in pustošenje po vsej Evropi. Krivci pa so bili vsi tisti, ki so se upirali nacističnemu od države

organiziranemu nasilju, predvsem komunisti, kajti vsako upiranje državi je pomenilo le nepotrebno prelivanje krvi. Državno prelivanje krvi pa je bilo upravičeno, legalno in moralno v vsakem pogledu. (Kavčič, 1990: 1044)

Iz tega sledi, da je eden glavnih avstrijskih nacionalnih mitov svojevrstna žrtvena identiteta, ki se je nasproti vsem resnicam v Avstriji ohranjala v vsem obdobju po drugi svetovni vojni.

2.7 PRIMERJAVA POVOJNE AVSTRIJE IN NEMČIJE V ODNOSU DO DENACIFIKACIJE

Tako kot v Avstriji tudi v vzhodni Nemčiji nikdar niso resno razmišljali in razpravljali o lastni totalitarni nacionalsocialistični preteklosti. Med raziskovalci desnega ekstremizma med mlado nemško generacijo v »novih zveznih nemških deželah«, kjer je v bistvu priseljencev najmanj, desnega ekstremizma pa največ, velja teza, da so mladi iz nekdanje Vzhodne Nemčije veliko bolj podvrženi nacističnim ideologijam. Vzrok za to je podoben avstrijskemu. V tem delu Nemčije ni obstajal noben poskus denacifikacije in zavestne diskusije o nacistični preteklosti. Po poveljni razdelitvi Nemčije se je vzhodnonemški komunistični režim avtomatično identificiral z antifašizmom, tako da je vzhodnonemški komunizem nastal na temeljih nacistične države. Morda so zaradi poveljnega obsojanja prav politične strani in stranke Zahodne Nemčije tiste, ki so najbolj kritične do pojavov desnega ekstremizma in občutljive na pojav strank, ki se približujejo idejam nacionalsocializma v legalnem političnem spektru¹.

---

¹ <http://mediawatch.ljudmila.org/bilten> (14.11.2001)

3. AVSTRIJSKI POLITIČNI PROSTOR PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Pravica javnosti je bila po drugi svetovni vojni dodeljena samo trem političnim strankam: socialistični, ljudski in komunistični stranki. Politiki dveh najmočnejših strank: socialistične in ljudske - mnogi med njimi so skupaj trpeli v koncentracijskih taboriščih ali v izgnanstvu - so se odločili pozabiti pretekle spore in začeti znova ter skupaj delovati v interesu avstrijske obnove. Avstrijska ljudska stranka se je oddaljila od prejšnjega programa političnega katolicizma, socialistična stranka pa je opustila svoj radikalni avstromarksizem (Hausmaninger, 2002: 11)

Ker pa je bil velik del državljanov zaradi denacifikacijske legislative izključen iz volilne pravice, temu pa lahko prištejemo še številne nemško govoreče priseljence, ki so iz vzhodne Evrope pribežali v Nemčijo in Avstrijo, ter tiste, ki so bili v vojnem ujetništvu, se je pričel grupirati še tretji večji politični tabor, ki ga lahko pojmuje kot nekakšno prikrito nadaljevanje nacionalsocializma.

3.1 NASTANEK ZVEZE NEODVISNIH (VDU) – PREDHODNICE SVOBODNJAŠKE STRANKE (FPÖ)

26. marca 1949 je salzburški novinar dr. Herbert Kraus ustanovil gibanje z imenom Zveza neodvisnih (Verband der Unabhängigen). Za parlamentarne volitve, ki so bile istega leta, je Zveza neodvisnih predložila volilno listo z imenom Volilna stranka neodvisnih (Wahlpartei der Unabhängigen), ker ji ni uspelo dobiti vseh formalnih in pravnih argumentov za nastop kot politična stranka. V Zvezi neodvisnih je Herbert Kraus združil vse tiste, ki niso bili zadovoljni z drugo avstrijsko republiko. Njeno članstvo oziroma njeno volilno telo so sestavljali nekdanji vojni ujetniki, nekdanji vojaki nemške vojske, pripadniki enot SS in SD ter obubožani ljudje srednjega sloja. Njihova politična orientiranost je izhajala iz nekdanjih pangermanskih strank, predvsem iz Hitlerjeve NSDAP. S tem imenom je stranka nastopila tudi na predsedniških volitvah leta 1951 in na parlamentarnih volitvah ter deželnozborskih volitvah leta 1953 (Nećak, 1982: 37) Ker se je leta 1949 sprostilo kar 900.000 tisoč novih volilnih udeležencev, je bilo na listi Zveze neodvisnih kar 80 odstotkov rehabilitiranih nacistov. (Hausmaninger, 2000: 12)

Kljub pangermanski usmeritvi Zveze neodvisnih in zelo jasnemu stališču po združitvi z Nemčijo Avstrija stranke ni prepovedala. (Nećak, 1982: 37)

Zveza neodvisnih se je predstavila kot »tretja sila« v avstrijskem političnem prostoru, kar ji je na volitvah leta 1949 dejansko tudi uspelo, saj je osvojila kar 11,7 odstotka glasov (489.000 glasov) in 16 poslancev v državnem zboru. Kandidirala je tudi na naslednjih volitvah v državni zbor leta 1953, kjer pa je zabeležila upad glasov na 10,9 odstotka in to kljub povečanju števila volilnih upravičencev. Vzrok temu je treba iskati predvsem v dejstvu, da sta tudi Ljudska stranka in Socialistična stranka v svoje vrste vključili del prej izključenih iz volilne pravice. (Jesih, 1991: 62) Dejansko pa so bile po vojni vse politične stranke v Avstriji prisiljene računati na glasove bivših nacistov, saj so ti predstavljali večino volilnega telesa. (Kavčič, 1990: 1044)

3.2 NASTANEK SVOBODNJAŠKE STRANKE AVSTRIJE (FPÖ)

V petdesetih letih je prišlo do poskusov zблиžanja med Zvezo neodvisnih in Ljudsko stranko. Predvsem Ljudska stranka je poskušala oblikovati tristrankarsko vladno koalicijo, še s Komunistično stranko, z namenom oslabiti socialiste. Posledica tega je bil tudi začetek nesoglasij v Zvezi neodvisnih. Ob podpisu državne pogodbe² leta 1955 je Zveza neodvisnih sicer glasovala za, vendar pogojno predvsem proti poseganju zmagovalcev vojne v avstrijske notranje zadeve. Tudi na lokalnem nivoju je Zveza vse težje obdržala enotnost. Posledica tega je bila 1956. leta ustanovitev nove stranke z imenom Svobodnjaška stranka Avstrije (Freiheitliche Partei Österreichs). Novi stranki, iz katere je izstopil ustanovitelj Zveze neodvisnih Herbert Kraus, je predsedoval Anton Reinthaller (Jesih, 1991: 62), ki je leta 1938 podpiral anšlus in bil pomemben član nacistične stranke v kabinetu Seyss-Inquarta (Sully, 1997: 2). Stranka je na volitvah v državni zbor istega leta (1956) izgubila občutno podporo, saj je dobila komaj 6 poslanskih mandatov. Na naslednjih volitvah leta 1959 je pridobila dva sedeža, kar se je odrazilo predvsem v

---

² Z Državno pogodbo, podpisano 15. maja 1955 na Dunaju, je Avstrija spet postala neodvisna država. Z njo se je Avstrija obvezala, da ne bo težila k ponovni združitvi z Nemčijo, k trajni nevtralnosti, spoštovanju človekovih pravic ter pravic slovenske in hrvaške manjšine (Hausmaninger, 2000: 14).

habsburški krizi³ in ob razkritju afere, ko je prišlo na dan, da so že takrat obstajali neke vrste načrti za malo koalicijo med svobodnjaki in socialisti. Naslednja možnost za vstop svobodnjakov v vlado se je pojavila leta 1970, ko so socialisti zmagali na volitvah. Končalo se je samo s sporazumom med svobodnjaki in socialisti o izvedbi volilne reforme. (Jesih, 1991: 62) Nov volilni sistem je tako znižal prag vstopa v parlament še z zmanjšanjem volilnih okrožij in povečanjem števila mandatov. Še vedno pa je pomenil važen inštrument za preprečevanje razdrobljenosti strankarskega sistema oziroma pridobitev zastopstva manjših strank v parlamentu. (Dachs, Gerlich, Gottweis, Horner, Kramer, Lauber, Müller, Talos, 1998: 195) Že pred volitvami je Ljudska stranka zavrnila možnost konstituiranja vladne koalicije s svobodnjaki, zato so ti podprli manjšinsko vlado socialista Bruna Kreiskyja, ki je v zameno nekoliko povečal ugled svobodnjakov. (Sully, 1997: 3) Leta 1975 pa je svobodnjake in avstrijsko javnost vznemiril dogodek, ko je znani lovec na vojne zločince Simon Wiesenthal javno razkril podatek, da je bil predsednik stranke Fridrich Peter, ki je sicer zagovarjal liberalne nazore in je pri takratnem socialističnem kanclerju Brunu Kreiskyju užival podporo, pripadnik 1. SS-Infanterie Brigade, ki je na vzhodni fronti pomorila na tisoče ljudi. To je imelo tudi v stranki določene posledice, ki so se odrazile predvsem v pomladitvi strankinih vrst. V ospredje so prišli mlajši kadri, med njimi tudi Norbert Steger in Jörg Haider. Norbert Steger, po poklicu odvetnik, je postal leta 1980 tudi novi predsednik svobodnjakov. S tem se je začel proces liberalizacije stranke, ki pa ni zajela njenega celotnega dela, še posebej ne na Koroškem, kjer je bilo nacionalno v stranki še vedno prevladujoče. (Jesih, 1991: 63) Po porazu socialistov na volitvah v državni zbor leta 1983 se je končala t.i. doba socialističnega kanclerja Bruna Kreiskyja, ki je trajala 12 let. Zaradi premajhnega števila poslanskih mest so bili socialisti pod vodstvom Freda Sinowatza prisiljeni sestaviti malo koalicijo s svobodnjaki, ki je trajala do leta 1986. V teh treh letih je bil podkancler, voditelj svobodnjakov Norbert Steger, ki je politično usmeritev stranke premaknil proti sredini in ji tako dal liberalnejši ton. S tem so se politike svobodnjakov in socialistov začele prekrivati, kar je pripeljalo do krize identitete stranke. Jesenske volitve leta 1986 tako niso obetale veliko, svobodnjaški stranki je grozil celo izpad iz parlamenta. Medtem pa liberalizacija stranke ni bila značilna

---

³ 1963 so socialisti in svobodnjaki skupaj preglasovali pobudo ljudskih poslancev, da bi se v Avstrijo lahko vrnil sin avstro-ogrskega cesarja Karla, Otto von Habsburg. (Sully, 1997: 3)

na deželni ravni, še posebej ne na Koroškem, kjer je bil predsednik Svobodnjaške stranke od leta 1983 Jörg Haider. Na koroških deželnozborskih volitvah leta 1984 je namreč stranka dobila presenetljivih 16 odstotkov glasov (pod Stegerjevim predsedovanjem stranki so svobodnjaki na zveznih volitvah leta 1983 dobili komaj slabih 5 odstotkov glasov). Dobre volilne rezultate na deželni ravni je stranka dosegla tudi na Zgornjem Avstrijskem in na Štajerskem. Zato ne preseneča, da je nezadovoljstvo deželnih vodstev stranke z zveznim vodstvom na Dunaju naraščalo. (Sully, 1997: 3)

3.3 PRELOMNO LETO 1986

Avstrijski politolog Anton Pelinka je leto 1986 označil za začetek konca »stare« ureditve avstrijskega političnega prostora, ki je praktično trajal vse od leta 1918, ko je bila ustanovljena prva avstrijska republika. Socialdemokratska in Ljudska stranka sta si delili 90 odstotkov vseh volivcev. Po Pelinkinem mnenju pa sta dva dejavnika sprožila pluralizacijo političnega prostora v naslednjih 15 letih, ki je tradicionalnima strankama odvzel 30 odstotkov glasov. S pluralizacijo je mišljen nastanek še dveh parlamentarnih strank: Zelenih in Liberalnega foruma ter preboj svobodnjakov, ki je stranko uvrstil poleg »dveh velikih«.

Ta dva dejavnika sta:

-Na zveznih volitvah leta 1986 zelenim uspe vstopiti v parlament in zasesti 8 poslanskih mest. Volilne analize so pokazale, da zelene podpirajo predvsem izobraženi levo usmerjeni volivci predvsem iz urbanih območij.⁴

-13. septembra istega leta je na kongresu svobodnjaške stranke v Innsbrucku takrat 36-letni Jörg Haider porazil edinega protikandidata za predsednika stranke Norberta Stegerja in tako z 58-odstotno podporo članov stranke postal nov voditelj Svobodnjaške stranke Avstrije (Sully, 1997: 3).

---

⁴ Več o tem na spletni strani <http://www.h-net.org/~habsweb/occasionalpapers/haider.html> (10.8.2003).

3.4 HAIDERJEV PREVZEM VODSTVA SVOBODNJAŠKE STRANKE

Prevzem oblasti v stranki, ki ga nekateri primerjajo s pučem, so njegovi pristaši pospremili z vzkliki »Sieg Heil!«. Žena prejšnjega predsednika stranke Norberta Stegerja je poslušala izjave nekaterih članov, da bi morali njenega moža zapliniti. Neznani član strankinega vodstva pa je kolegom delil nacistična odlikovanja.

Prisotni novinarji so se strankinemu vodstvu ponudili kot priče pri razjasnjevanju neprimernih dogodkov, vendar vodstvo ni bilo zainteresirano za podrobnejšo preiskavo. Zaradi puča je bila Svobodnjaška stranka izključena iz Liberalne internacionale. Mnenje te povezave je bilo, da s Haiderjevim prevzemom stranke svobodnjake nič več ne povezuje v njihovo internacionalo. Stranko so označili za desničarsko, populistično, ki se za doseganje volilnih rezultatov med drugim poslužuje tudi liberalne retorike.⁵

Zaradi izvolitve Haiderja na čelo stranke je takratni socialistični kancler Franz Vranitzky razdril vladno koalicijo s svobodnjaki in tako državo pripeljal do predčasnih volitev, ki so bile v novembru leta 1986. Te so bile ugodne za svobodnjake, saj je stranka od prejšnjih volitev podvojila število glasov, v državnem zboru pa so zasedli 18 poslanskih mest. Kljub temu sta veliko vladno koalicijo sestavili Ljudska in Socialistična stranka. Prenovljeni Haiderjevi svobodnjaki so novi vladi ovirali vladanje s strategijo močne in glasne opozicije. (Sully, 1997: 4)

Stegerjevo vodstvo in njegova liberalna usmeritev oziroma poskus liberalizacije ter premik stranke proti sredini je bil pozabljen. Začela se je doba vzpona Haiderjeve Svobodnjaške stranke, ki temelji na populizmu, nacionalizmu in desnem ekstremizmu.

Leta 1988 so se mediji dokopali do pisem nekdanjega predsednika stranke Fridricha Petra. Peter, ki ga imajo nekateri za duhovnega očeta mladega Haiderja, je v pismih kritiziral stranko, da je postala »pravi svinjak«, kritiziral je tudi Haiderjevo avtoritarno vodenje stranke⁶.

---

⁵ Več o tem na spletni strani <http://www.moljac.hr/biografije/haider.htm> (10.8.2003).

⁶ Več na spletni strani <http://www.moljac.hr/biografije/haider.htm> (10.8.2003).

To pa ni vplivalo na Haiderjevo povečevanje politične moči, saj je bil leta 1989 izvoljen za deželnega glavarja Koroške. Glasovi, ki so mu omogočili izvolitev, niso bili samo iz bazena volivcev Svobodnjaške stranke, zanj so glasovali tudi tradicionalni volivci Ljudske stranke. Zaradi izjave leta 1991, v kateri je pohvalil strategijo zaposlovanja Tretjega rajha, je izgubil mesto deželnega glavarja. Od tega leta je zasedal funkcijo namestnika, leta 1998 pa je bil ponovno izvoljen. Leta 1993 se je zgodil še zadnji poskus liberalizacije Svobodnjaške stranke. Svobodnjaška predsedniška kandidatka na volitvah leta 1992 Heide Schmidt je obsodila strankin populizem, rasno nestrpne in protievropske izjave ter Haiderjevo avtoritarno vodenje. Zaradi nestrinjanja s Haiderjem je Schmidtova še s petimi svobodnjaškimi zveznimi poslanci izstopila iz stranke ter ustanovila novo stranko Liberalni forum. S tem je bila dokončana likvidacija liberalnega krila v stranki. Zadnja razprtija ni omajala hitrega vzpona svobodnjakov, še več, na lokalnih volitvah na Dunaju leta 1991, kjer so izpostavili problem priseljevanja, so s 23-odstotno podporo z drugega mesta izpodrinili Ljudsko stranko. Svobodnjaki so pobrali glasove delavcev, ki so bili tradicionalni volivci socialistov. Leta 1994 socialdemokratom in Ljudski stranki, prvič po drugi svetovni vojni, v državnem zboru ni uspelo dobiti dvotretjinske večine poslanskih mest, ki jima je dotlej zagotavljala spreminjanje ustave. Haiderjevim svobodnjakom je uspel velik met, saj so postali pomembna desnosredinska stranka ne samo v avstrijskem, temveč tudi v evropskem merilu. (Sully, 1997: 5)

3.5 SPREMEMBE LETA 1995, PRIPRAVE NA VOLILNO LETO 1998

Na svobodnjaškem kongresu januarja leta 1995 je bilo ugotovljeno, da ima stranka komaj 40.000 članov in milijon potencialnih volivcev. Zato je stranka pričela z reorganizacijo s ciljem izboljšati svoj položaj na volitvah leta 1998. Skrajšano je bilo ime stranke, ki se je sedaj imenovala samo Svobodnjaška stranka (Die Freiheitlichen), v različnih medijih so uporabljali samo črko »F«. Stranka se je močno oddaljila od tradicionalnega evropskega nastopanja stranke; delovati je pričela kot gibanje, ki je značilno predvsem v ZDA, v preteklosti pa tudi za skrajne desničarske stranke. Že s tem je bil nakazan boj s tradicionalnima strankama, ki so jih strankini prvaki poimenovali kar »rdeči in črni«. Med drugim so uvedli t.i.

vročo linijo, na kateri so lahko državljani anonimno opozarjali na vsakodnevne probleme, poenostavili so postopke za vstop v stranko in tudi kandidiranje na njeni listi. Razglašali so nujnost vzpostavitve t.i. tretje republike, s katero so naznanjali nujne reforme v Avstriji. Vendar pa so razprtije med koalicijskima partnerjema, Socialdemokratsko in Ljudsko stranko, pripeljale do predčasnih volitev v letu 1995, ki so socialdemokratskemu kanclerju Franzu Vranitzkyju uspele nekoliko zaustaviti prodor svobodnjakov, medtem ko so bile volitve v evropski parlament in volitve na Dunaju istega leta za socialdemokrate porazne. Na Dunaju so izgubili tradicionalno absolutno večino. (Sully, 1997: 5)

Hausmaninger (2000) je državnozborske volitve 3. oktobra leta 1999 ocenil kot odraz splošne negotovosti in strahu, ki so jih sprožili procesi globalnih ekonomskih in socialnih sprememb zaradi evropske integracije in globalizacije. Opozicijski stranki - Svobodnjaška in Zeleni - sta se pokazali kot znanilki sprememb. Socialdemokrati so dobili 33,2 odstotka. Sicer so ostali največja stranka, vendar pa izgubili šest sedežev od prejšnjih 71. Druga stranka so postali svobodnjaki, ki so skupaj z Ljudsko stranko dobili 26,9 odstotkov glasov in 52 sedežev. Svobodnjaki, ki so Ljudsko stranko premagali praktično za nekaj sto glasov, so pridobili 11 sedežev. Zelenim je pripadlo 14 sedežev, pridobili so jih pet, Liberalni forum pa ni dosegel volilnega praga 5 odstotkov in je izpadel iz parlamenta. Ljudska stranka je poskusila oblikovati še eno koalicijo s socialdemokrati, vendar pa ti zaradi premočnega sindikalnega krila znotraj stranke niso bili sposobni sprejeti napovedanih reform Ljudske stranke (nujno potrebnih pokojninske in socialne reforme, rekonstruiranja zdravstvenega sistema, privatizacije javnih podjetij), hkrati pa se socialdemokrati niso želeli odreči finančnemu resorju. Svobodnjake so sprva ignorirali, medtem ko so nekateri deli Ljudske stranke pustili odprt prostor za pogajanja. Alternativ ni bilo veliko, predčasne volitve bi lahko Haiderjevimi svobodnjakom prinesle še več glasov, zato so se 4. februarja odločili za vstop v koalicijo. To je povzročilo veliko negotovanje tako doma kot v tujini. Doma je koaliciji najbolj nasprotoval zvezni predsednik iz vrst Ljudske stranke Thomas Klestil. (Hausmaninger, 2000: 19) Združene države Amerike so svojo veleposlanico poklicale v Washington na posvetovanje, k temu se je pridružil tudi Izrael, ki je svojega veleposlanika do nadaljnjega odpoklical z Dunaja. Takratni izraelski predsednik Ezer Weizman je dejal, da je trenutna situacija v Avstriji takšna, kot je bila pred 70 leti v Nemčiji. Avstrijski poslanec v evropskem

parlamentu iz vrst zelenih Johannes Voggenhuber je svobodnjake označil za neofašiste, Haiderja pa kar za fašista⁷.

Daleč najbolj odmeven pa je bil ukrep Evropske unije, ki je pod predsedovanjem Portugalske 31. januarja Avstriji poslala neomajno sporočilo:

»Vlade štirinajstih držav članic ne bodo podpirale in dopustile nikakršnih bilateralnih uradnih stikov na politični ravni z avstrijsko vlado, katere del je Svobodnjaška stranka. Avstrijski kandidati za položaje v mednarodnih organizacijah ne bodo dobili podpore. Avstrijski veleposlaniki v evropskih glavnih mestih bodo sprejeti le na strokovni ravni.« (Hausmaninger, 2000: 19)

Zaradi teh pritiskov je Haider 28. februarja 2000 odstopil s položaja predsednika stranke. Za novo predsednico svobodnjakov je bila imenovana Suzanne Riess-Passer, ki je postala tudi podkanclerka v Schüsslovi vladi.

Uvod v predčasne parlamentarne volitve leta 2002 pa je bil še en Haiderjev puč. Vzrokov zanj je bilo več: Haiderjev prepir s predsednico stranke in podkanclerko Suzanne Riess-Passer ter Haiderjevo nestrinjanje z delom celotne vlade, tudi s svobodnjaškimi ministri, ki so po njegovem mnenju delovali preveč kompromisno z ministrskimi kolegi iz Ljudske stranke, kar pa je bilo izven začrtanih smernic stranke.

Sam povod za Haiderjev puč pa je bil prepir znotraj stranke, ki je nastal ob vprašanju uresničevanja davčne reforme. Haider in njegovi privrženci so zahtevali uresničevanje davčne reforme, ki bi razbremenila ljudi z nižjimi prihodki, kar je bila tudi ena glavnih predvolilnih obljub. Riess-Passerjeva je skupaj s svobodnjaškimi ministri podprla stališče koalicijske partnerke in predlagala, da bi načrtovano davčno reformo odložili zaradi škode, ki je nastala ob poletnih katastrofalnih poplavah. Haider se je temu uprl in se odločno zavzel za uresničitev davčne reforme do leta 2003, kar je bila tudi predvolilna obljuba Svobodnjaške stranke. Po sestanku predsedstva stranke je Riess-Passerjeva napovedala odstop z mesta predsednice stranke. Skupaj s svobodnjaškimi ministri je izstopila iz Schüsslove vlade, za 20. oktober pa je bil sklican izredni kongres stranke. Vodstvo Svobodnjaške stranke sta namesto Riess-Passerjeve začasno prevzela obrambni minister Herbert Scheibner in Hubert Gorbach. Na zasedanju predsedstva stranke

---

⁷ Več o tem na spletni strani <http://www.h-net.org/~habsweb/occasionalpapers/haider.html> (15.10.2003).

v Linzu 20. oktobra je prišlo do novega presenečenja - Haider je bil nenadoma znova predlagan za predsednika Svobodnjaške stranke, sam pa se je branil, da to ni njegova želja.

Razkol (Mekina, 2002) znotraj stranke je tako Haiderju prišel znova prav za utrjevanje strankarske discipline. Haider ni skrival, da mu gredo voditeljske ambicije predsednice Riess-Paserjeve, ki jo je ob svojem umiku z mesta predsednika stranke zaradi sankcij Evropske unije sam postavil na vrh, vse bolj na živce. Ko so se v avstrijskem tisku pričele vrstiti pohvale na račun svobodnjaške ministrske ekipe, ki naj bi bila vse bolj neodvisna od Haiderja, je bila usoda ministrov, ki so po njegovem mnenju delovali svojevoljno in preveč naklonjeno kanclerju Wolfgangu Schuesslu, že zapečaten. Uporniško ravnanje vodstva stranke je neformalni vodja sedaj izkoristil še za prenovo članstva. Avstrijski časnik Standard je objavil tajni seznam z imeni vseh upornih poslancev Svobodnjaške stranke, ki naj bi že v kratkem izgubili sedeže v njihovem poslanskem klubu. Tisti, ki odhajajo, tiho priznavajo, da so pučisti uspeli in da bodo nove volitve pripeljale do popolnoma novega poslanskega kluba. Začasni vodja stranke Scheibner je poskušal čistke svobodnjaških vrst minimalizirati. Dejal je, da ni nikakršnega razkola, ter dodal, da so doživeli le majhno delovno nezgodo.

Zaradi odstopa podkanclerke Riess-Paserjeve in svobodnjaških ministrov kanclerju Schüsslu ni preostalo drugega, kot da razpiše nove volitve. Nesporen zmagovalec volitev novembra 2002 je postala Ljudska stranka, ki je dobila 42,3 odstotka glasov. Prvič po letu 1966 so dobili več glasov kot socialdemokrati, ki so dobili 36,9 odstotka glasov. Zeleni so prejeli 9 odstotkov, največji poraženeci volitev svobodnjaki pa komaj 11 odstotkov glasov. Od prejšnjih volitev so svobodnjaki izgubili skoraj dve tretjini glasov. Haider je zaradi poraza napovedal odstop z mesta deželnega glavarja Koroške, vendar pa je že čez nekaj ur sporočil, da si je premislil.

Na izrednem kongresu Svobodnjaške stranke 8. decembra 2002 je bil s podporo Haiderja za novega predsednika izvoljen Herbert Haupt, ki je postal tudi novi podkancler v Schüsslovi koalicijski vladi. Ta je taktično pristal na koalicijo z

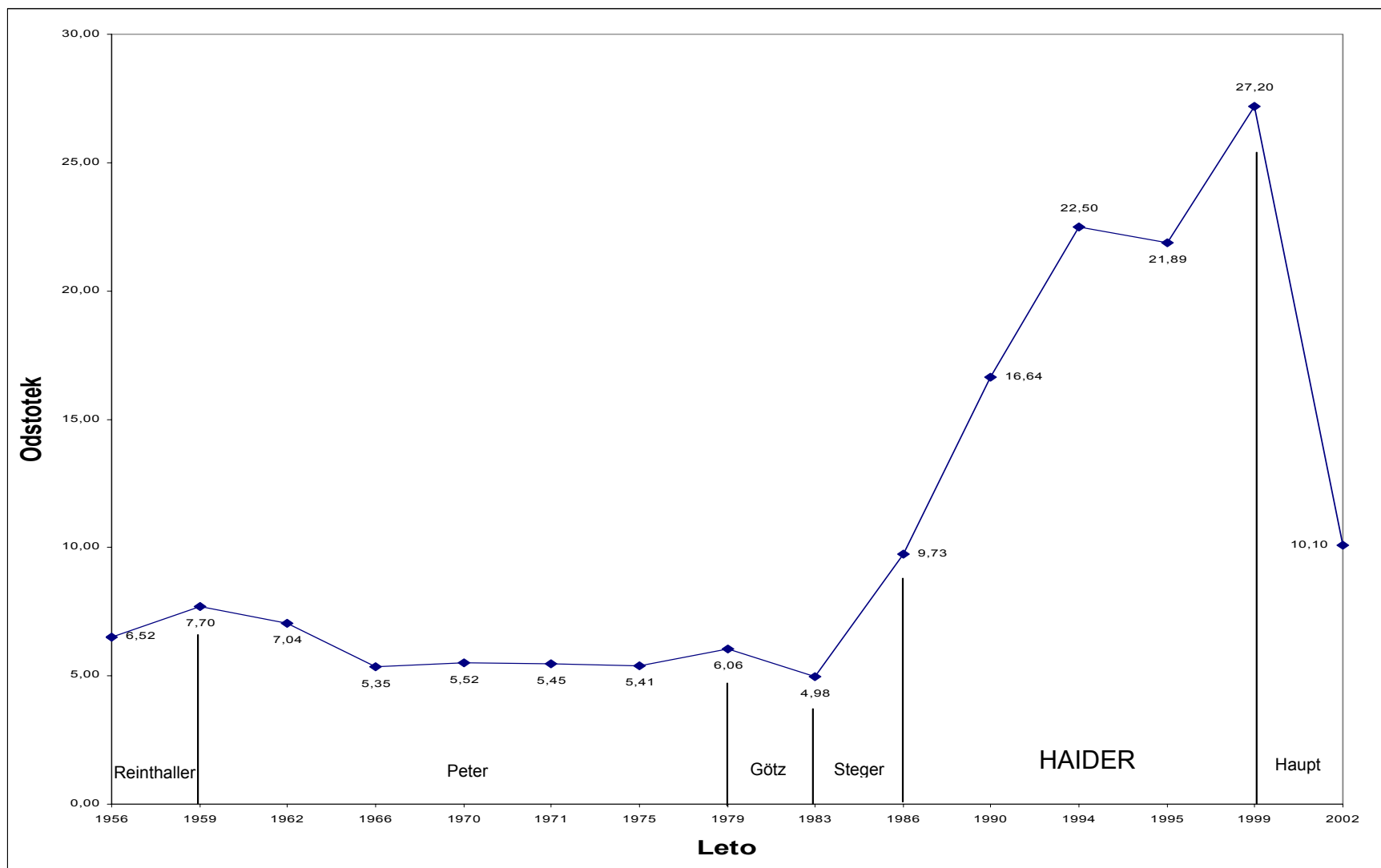
oslabljeno Svobodnjaško stranko. Haiderjeva težnja po vrnitvi v zvezni politični prostor ostaja.⁸

---

⁸ Več o tem na spletnih straneh: <http://archives.tcm.ie/breakingnews/2002/09/08/story67479.asp> (15.10.2003),
<http://www.mladina.si/tednik/200237/clanek/avs-volit/index.print.html-l2> (15.10.2003),
http://en.wikipedia.org/wiki/Austrian_Freedom_Party (15.10.2003).

1945	ÖVP/SPÖ/KPÖ	Prehodna vlada	Okupacija
1947		Vlada narodne enotnosti	
1955	ÖVP/SPÖ	Velika koalicija	Neodvisnost
1966	ÖVP	Enostrankarska vlada	
1970	SPÖ	Manjšinska vlada	
1971	SPÖ	Enostrankarska vlada »Kreiskyjeva doba«	
1983	SPÖ/FPÖ	Mala koalicija	
1987	SPÖ/ÖVP	Velika koalicija	
2000	ÖVP/FPÖ	Mala koalicija	

Tabela 1: Sestava vlad med letoma 1945 in 2003 (prirejeno po: Sully 1997, 6)

Tabela 2: Delež dobljenih glasov Svobodnjaške stranke na zveznih volitvah v odnosu do posameznega voditelja (prirejeno po: Sully 1997, 9)

3.6 PROGRAMSKO IDEOLOŠKA USMERITEV SVOBODNJAŠKE STRANKE

Zveza neodvisnih je leta 1949 izdala prvi program (Das Verbandsprogramm des VDU 1949), ki je bil hkrati volilni program za volitve v državni zbor istega leta. V 52 programskih točkah program poudarja predvsem načela, kot so pravica, čistost in uveljavljanje. (Jesih, 1991: 65, 66) Vidno poudarjena je tudi veliko nemška komponenta. V deseti točki je zapisano: »Ob popolnem varovanju naše državne samostojnosti se prištevamo k nemški narodnosti (Volkstum).«

Program, sprejet leta 1954 (Das »Ausser Program« des Verbandes der Unabhängigen), ki je bil rezultat notranjih nesoglasij v stranki, ima podobne komponente kot prvi. Program poudarja: »Avstrija je nemška država. Leto 1945 ni bilo samo nemška tragedija, temveč tudi evropska tragedija, zato je nemška naloga Avstrije v naslednjem: varovanju ogroženega obrobnega nemštva (Grenzland-Deutschums).«

Prvi program, t.i. Kratki program Svobodnjaške stranke Avstrije, je bil sprejet leta 1955 z namenom predstaviti usmeritve nove stranke. V 14 točkah program povzema bistveno pangermansko idejo predhodnice Zveze neodvisnih: »Prištevamo se k nemški narodni in kulturni skupnosti.« (Nećak, 1982: 37) Vendar pa se stranka zavzema za neodvisno avstrijsko državnost, natančneje pa je bil dokončno izdelan šele v smernicah svobodnjaške politike. Kot prejšnji je tudi ta program nadaljeval programske linije, ki so bile značilne že za programe Zveze neodvisnih, kar se je odražalo predvsem v dvojnosti med liberalizmom, vse-splošno svobodo in nemškonacionalnim. Ta dvojnost je bila omejena na nek način šele v sedemdesetih letih.

Program iz leta 1964 (Salzburger Bekenntis) je bil mišljen kot dopolnitev temeljnega programa, verjetno zaradi prizadevanj, da bi svobodnjaki le prišli v koalicijsko vlado. (Jesih, 1991: 65) Najpomembnejša novost tega programa pa je močno izražena obveznost podpore »južnotirolskim bratom« in boj za ohranitev južnokoroške meje ter generacijska naloga ohranitve Avstrije kot nemške dežele. (Nećak, 1982: 38)

Povod za sprejetje programa v Bad Ischlu leta 1968 (Bad Ischel Programm, 1968) pa je bil razpad koalicije socialdemokratov in Ljudske stranke, saj je temeljni program v nekaterih določilih napadal koalicijo socialistov in Ljudske stranke. V

osnovnih linijah pa se je razlikoval od prejšnjega tudi v tem, da je dajal poudarek pripadnosti evropski skupnosti. Kot temeljni program je veljal vse do leta 1985, ko je bil sprejet nov program.

Označen kot dopolnilni program, sprejet leta 1972 (Freiheitliche Manifest zur Gesellschaftspolitik), je sicer vnesel veliko novosti v programski usmeritvi stranke. Bolj je izpostavil liberalnost, zmanjšal pa poudarek pripadnosti nemški narodni in kulturni skupnosti. (Jesih, 1991: 65, 66)

Politični program Svobodnjaške stranke, sprejet v Salzburgu leta 1985 pod vodstvom Norberta Stegerja, je izražal liberalnost. (Sully, 1997: 44)

Aktualen program, izdelan že leta 1995, dokončno potrjen pa 30. oktobra 1997⁹, ponovno izhaja iz nemškonacionalnih in desnoradikalnih stališč. Najvidnejša razlika od prejšnjega programa je izražena v poglavju z naslovom »Pravica do domovine«, ki poudarja, da je Avstrija domovina zgodovinsko tam naseljenih narodnih skupin. Ureditev odnosov med njimi pa izhaja iz predpostavke, da večina Avstrijcev pripada nemški narodni skupini. V programu je popravljen tudi odnos do Avstrijske državne pogodbe. Program poudarja, da je s svojimi omejitvenimi določbami postala zastarela, kar še posebej velja za manjšinsko področje, saj so zaščitna določila že dolgo vključena v avstrijski pravni sistem. Veliko bolj dovzeten pa je za pravice nemških manjšin na področju nekdanje avstro-ogrske monarhije, ki poudarja dolžnost Avstrije, da skrbi za njih. Nemško govoreči manjšini na južnem Tirolskem v Italiji pa celo dopušča možnost priključitve k Avstriji. (Sully, 1997: 44)

Jesih (2003, 157) kritično oceni, da gre za popolnoma socialdarwinistično pojmovanje etnično-pluralne družbe, v kateri vladajo tisti, ki so številčno močnejši, drugi pa se jim morajo podrejati. Take nazore poleg svobodnjakov v Evropi zagovarjajo še nekatere druge stranke. V Italiji Bossijeva Severna Liga in Finnijevi neofašisti, v Franciji Le Penova Nacionalna Fronta ter na Nizozemskem in v Belgiji centralni demokrati.

---

⁹ Aktualen program Svobodnjaške stranke na spletni strani:
http://www.fpoe.at/programm/partieprogramm_eng.pdf (24.4.2003).

4. ANALIZA JÖRGA HAIDERJA

4.1 JÖRG HAIDER: KRATKA BIOGRAFIJA

Jörg Haider: rojen 26. januarja 1950 v Bad Goisernu v Zgornji Avstriji; oče Robert Haider po poklicu čevljar; nekdanji član nacistične stranke NSDAP, med drugo svetovno vojno vojak v nemški vojski; mati Dorothea Haider nekdanja članica Hitlerjeve ženske zveze;

1966 - zmaga na debatnem natečaju s temo: «Smo Avstrijci Nemci?» in postane vodja podmladka Svobodnjaške stranke v Zgornji Avstriji;

1968 - služi vojsko v avstrijski vojski;

1969 - na Dunaju prične s študijem prava in leta 1973 doktorira;

1970 - član zveznega obrambnega komiteja;

1970-76 - asistent na Državnem inštitutu za administrativno pravo na Dunajski univerzi;

1970-74 - vodja Svobodnjaške mladine Avstrije;

od 1974 član izvršnega odbora Svobodnjaške stranke;

1976-83 - sekretar Svobodnjaške stranke na Koroškem;

od 1983 - predsednik Svobodnjaške stranke na Koroškem;

1979-83 - poslanec državnega zbora;

1982-83 - glavni urednik časopisa Kärnten Nachrichten;

1983-86 - poslanec svobodnjakov v koroškem deželnem zboru, pristojen za turizem in cestno infrastrukturo;

13. september 1986 - na kongresu v Innsbrucku izvoljen za predsednika Svobodnjaške stranke;

1986-89 - poslanec državnega zbora;

1989 - izvoljen za deželnega glavarja Koroške;

21. junij 1991 - zaradi izjave o pozitivnih učinkih zaposlovanja v Tretjem rajhu odstavljen z mesta deželnega glavarja;

1992 - zvezni poslanec in vodja svobodnjaških poslancev;

1998 - ponovno izvoljen za deželnega glavarja Koroške;

1999 - 3. oktobra na zveznih volitvah svobodnjaki zabeležijo največji volilni uspeh;

2000 - 1. februarja svobodnjaki sklenejo koalicijo z Ljudsko stranko, sledijo sankcije 14. držav Evropske unije;

2000 - zaradi političnih pritiskov Haider odstopi s funkcije predsednika stranke.

4.2 KDO JE JÖRG HAIDER?

Politologi si o Haiderju delijo različna mnenja. Nekateri pravijo, da je neonacist, drugi desni ekstremist, tretji da je populist, spet četrti ga primerjajo s političnim kameleonom, medtem ko sam sebe rad primerja z nemškim socialdemokratom Helmutom Schmidtom in britanskim laburističnim premierom Tonyjem Blairom. Sam še poudarja, da mu denar ne pomeni veliko, niti mu ni izziv. Njegov pravi izziv je politika¹⁰.

4.3 OČE, MATI, ŠOLA, DEDIŠČINA NACIZMA

Revija Profil je poleti 1995 navedla svoje odkritje, da je bil Haiderjev oče Robert Haider prepričan nacist s srednjim činom. Po vojni je bil vpleten v nikoli dokončan sodni postopek zaradi vpletenosti v umor nekega avstrijskega izvršilnega uradnika, ki se je zgodil ob poskusu državnega udara nacistov v Avstriji leta 1934. Takrat je Robert Haider pod poveljstvom SA z bavarske z jurišnim oddelkom prodril na avstrijsko ozemlje. V noči iz 26. na 27. julij je v mühlviertelski občini Kollerschlag prišlo do boja, v katerem je bil ubit omenjeni uradnik.

Kot nacist je bil po vojni skupaj s še mnogimi drugimi nacističnimi funkcionarji zaprt v taborišču Glasenbach, ki ga je Haiderjeva mati Dorothea Haider v nekem intervjuju za revijo Profil označila »kot to koncentracijsko taborišče«. Tam zaprti nacisti so morali za kazen odstranjevati gore trupel iz bližnjega koncentracijskega taborišča v Ebenseeju, ki jih je za sabo pustil SS¹¹.

Tudi mati Dorothea Haider je bila nacistična funkcionarka, včlanjena v Hitlerjevo ligo nemških deklet. Zaradi članstva ji po vojni za nekaj časa ni bilo dovoljeno opravljati učiteljskega poklica.

Šele na začetku petdesetih let, ko se je rodil Jörg Haider, se je položaj za družine, obremenjene z nacistično preteklostjo, začel izboljševati. Iz tega je razvidno primarno socializacijsko okolje mladega Haiderja. Otroštvo je preživel z očetom in

---

¹⁰ Več o tem na spletnih straneh <http://www.moljac.hr/biografije/haider.htm> (10.8.2003) in <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/464260.stm> (10.8.2003).

¹¹ Več o tem na spletni strani: <http://www.moljac.hr/biografije/haider.htm>; (10.8.2003.)

materjo, ki sta morala potlačiti oziroma brzdati svoja prepričanja. (Ottomeyer, 2000: 54, 55)

Tudi v procesu sekundarne socializacije je bil Haider izpostavljen nacionalističnim nazorom. Nekateri učitelji v Gimnaziji Bad Ischl, kjer je Haider leta 1968 uspešno maturiral, so imeli nacistično preteklost. To je vplivalo na njegovo včlanitev v nacionalistično združenje (Burschenschaft), ki se je imenovalo Albia. Med študijem prava na Dunaju se je, z razliko od večine ostalih študentov, ki so imeli zaradi svetovnih dogodkov v sedemdesetih letih predvsem levičarske ideološke nazore, pridružil še enemu nacionalističnemu združenju, imenovanemu Sylvania¹².

Med svojimi političnimi nastopi med strankarskimi kolegi ali na javnih proslavah njegova starša sedita na častnih mestih in če prostor dopušča, Haider gleda svojo mater v oči, kot bi govoril samo njej. Ona ga pozorno posluša, medtem ko njegov oče ponosno pogleduje po množici in se posveča svojemu pivu. Mati je znana tudi po prijaznosti do novinarjev, saj je vedno pripravljena odgovarjati na vprašanja, medtem ko svojega soproga nekoliko umika od njih¹³.

Haiderjeva dediščina nacizma iz otroštva in mladih let se izraža v njegovem današnjem delovanju. Laswell pravi, da je »voditeljeva politična dejavnost poskus eksternalizacije notranjih konfliktov oziroma nadomestek za prikrajšanja v zgodnjih letih življenja. Ima tudi vlogo obrambnega mehanizma, ki preprečuje, da bi voditelj spoznal nezavedno vsebino konfliktov« (Nastran-Ule, 1994: 65). Avtorji Erickson, From in Reich navajajo, da se avtoritarna osebnost poraja v družini z močnim in tiranskim očetom (Nastran-Ule, 1994: 67).

4.4 MATERIALNO IN PSIHOLOŠKO PREVZEMANJE DEDIŠČINE NACIZMA

Ottomeyer (2000, 48) navaja, da je Haider materialno in psihološko prevzel dediščino vojne in nacistične generacije.

Prevzemanje v materialnem smislu se kaže z dogodkom, ko je Haider od svojega prastrica brez pomislekov podedoval kmetijsko in gozdno posest Medvedji dol, ki

---

¹² Več o tem na medmrežju: <http://www.smoc.net/haiderwatch/bioen.html> (10.8.2003).

¹³ Več o tem na spletni strani: <http://www.moljac.hr/biografije/haider.htm> (10.8.2003).

je bila »arizirana«. Judovska lastnica Mathilde Roifer je morala omenjeno posest, ki obsega 1600 hektarjev gozdnega in lovskega področja, leta 1939 zaradi nürenberških rasnih zakonov prodati. Po vojni je odkrila, da je nacistična vlada njeno prodajno pooblastilo zlorabila za to, da je zasegla Medvedji dol in ga čim ceneje prodala Haiderjevemu prastricu. To pooblastilo pa je bilo izdano le za prodajo po razumni ceni. Roiferjevi je bilo v Celovcu leta 1953 onemogočen vpogled v dokumentacijo, zato ni mogla dokazati, da je bila že tako ali tako protipravna prisilna prodaja izvedena brez veljavnega pooblastila, zato se je morala naslednje leto zadovoljiti z odškodnino v višini 120.000 ameriških dolarjev, kar ustreza triletnemu donosu posestva. Danes je posest ocenjena na 15,8 milijona ameriških dolarjev.

Angleški zgodovinar Robert Knight je leta 1988 objavil odlomke iz zapisnikov sej avstrijske zvezne vlade v času od leta 1945 do 1952, ko sta bili v vladni koaliciji Ljudska in Socialdemokratska stranka. Iz zapiskov sej je razvidno, da so poslanci omenjenih koalicijskih strank izrazili namero zavlačevanja z izplačilom odškodnine razlaščenecem, saj so bili proti povratku Judov in »judovskemu razbohotenju na Dunaju«. (Ottomeyer, 2000: 51)

Ottomeyer navaja tudi Haiderjevo psihološko prevzemanje dediščine nacizma:

- osebno, torej družinsko (to sem že obdelal v poglavju Mati, oče, šola dediščina nacizma),
- medgeneracijsko nalogo odvzemanja krivde »vojni generaciji« oziroma »generaciji vojakov«.

Dne 7. oktobra, ko je že zasedal mesto deželnega glavarja Koroške, je imel na Ulrichsbergu, kjer se vsako leto srečujejo nekdanji vojaki nemške vojske in nekdanji pripadniki bojnih enot SS, skupaj z družinami in simpatizerji govor:

»In tako je na nas in nemara ravno tudi na meni kot predstavniku mlajše generacije, ki ji je bilo prihranjeno, da bi morala sama doživljati te strahote vojnega dogajanja, da zdaj na tem mestu povemo, da ta generacija vojakov ni le po letu 1945 po vsej Evropi prispevala k čudoviti obnovi, temveč jo moramo tudi končno in enkrat za vselej rešiti tega, da napačno zgodovinopisje neprestano skuša vzbujati vtis, kot da je obstajalo nekaj takšnega kot kolektivna krivda vojakov. (Začetek aplavza) Kolektivna krivda ne obstaja! (Konec aplavza)«

Ottomeyer navaja, da v Avstriji ni nobenega vidnega zgodovinarja, ki bi zastopal tezo o kolektivni krivdi, ter dodaja, da Haiderju kolektivna krivda rabi le za močnejšo uveljavljanje nenavadne teze o kolektivni nedolžnosti. Njegov govor se nadaljuje takole:

»Naši vojaki niso bili storilci, bili so kvečjemu žrtve, kajti storilci so sedeli kje drugje in jim ni bilo treba nikdar v zgodovinskem razvoju dvajsetega stoletja zbrati tistega poguma, tiste hrabrosti in tiste časti, ki so jo morali vsak dan dokazovati ti vojaki v sivem plašču zunaj na fronti! Ta generacija vojakov je svoji domovini resnično vrnila zvestobo, pogum in ljubezen, kot je zapisano na Urlichsbergu. Ta generacija si nima kaj očitati!«

Ottomeyer še dodaja, da je Haider nastopil zato, da bi kolektivno rehabilitiral pripadnike vojne generacije. Na Urlichsbergu in tudi drugje morajo »dobiti nazaj svojo samozavest«. Občutki krivde in sramu morajo izginiti, dvomljiv boj in žrtve pa morajo pridobiti pomen.

Avstrijskim političnim razmeram in še posebej razmeram na Koroškem zelo ustreza, da se pogledi na nekatera zgodovinska vprašanja iz bližnje preteklosti spremenijo v njihovo korist. Številnim posameznikom, pa tudi organiziranim skupinam bi seveda ustrezale ugotovitve, da so žrtve Avstrijci sami. Iz tega sledi, da bi bila za njih največja moralna razbremenitev, če bi bilo ugotovljeno, da so žrtve nacisti sami (Kavčič 1990, 1043).

Politični položaj okoli leta 1990, ko sta padla berlinski zid in železna zavesa, je Haider izkoristil kot dokaz, da je bil njihov boj popolnoma upravičen in pravičen:

»Vaše žrtve bodo šele v naslednjih letih postavljene v pravo luč, saj celotni razvoj Evrope kaže, da ste bili vi tisti, ki ste položili temelje miru in svobode. Prvi korak je bil s ponovno združitvijo Nemčije. Za to ste se bojevali, za to je tudi vaša generacija veliko dala. Za to je morala vaša generacija še tudi po koncu druge svetovne vojne veliko požreti.«

Govor nadaljuje s ponovnim odpravljanjem kolektivne krivde in nedolžnosti:

»In nemara je tudi že čas, da tu povemo, da bi se v prihodnje dobro svetovalo tudi mladi generaciji in tistim, ki morajo nositi odgovornost v Evropi, če se ne bi delalo razlike med slabimi in dobrimi vojaki starejše generacije.« (Ottomeyer, 2000: 51-54)

4.5 NACIONALSOcialistične izjave

Na tem mestu naj navedem še nekaj spogledovanj in opravičevanj rjave zgodovine.

Najbolj znana je tista, ki ga je leta 1991 stala funkcije deželnega glavarja Koroške, ko je v koroškem deželnem zboru dejal, da je bila nacistična politika zaposlovanja v Tretjem rajhu dobra in da take avstrijska vlada ni sposobna zagotoviti na Dunaju. Valu kritik je sledilo njegovo opravičilo, da je le želel s primerjavo pokazati na primer odlične zaposlovalne politike, saj Tretji rajh brezposelnosti praktično ni poznal.

Med parlamentarno razpravo v državnem zboru leta 1995, tik pred 50. obletnico osvoboditve koncentracijskega taborišča Mauthausen, ga je označil z besedo kazensko taborišče in dodal, da so bili v njem zaprti kriminalci. Že naslednji dan je v opravičilo dejal, da je mislil koncentracijsko taborišče in ne delovno. Na proslavi, ki je sledila, od vseh političnih strank ni bilo prisotnih le predstavnikov Svobodnjaške stranke.

K temu dodajmo še napadanje tujcev, ki je pri svobodnjakih eden glavnih načinov pridobivanja volivcev¹⁴.

4.6 NAPADI NA TUJCE

Haider in njegova stranka že od vsega začetka zavajata volivce s ksenofobičnimi izjavami, predvsem v povezavi z razpihovanjem strahu pred brezposelnostjo.

Leta 1993 so svobodnjaki sprožili peticijo, z namenom doseči, da bi bilo v posazmenih razredih lahko samo največ do 30 odstotkov tujih otrok. Kljub temu da peticija ni uspela - Haider je napovedoval, da bodo zbrali milijon podpisov, so zbrali presenetljivih 417.000 tisoč.

Pred splošnimi volitvami leta 1995 je Haider naznanjal, da je stopnja brezposelnosti preseгла 5 odstotkov, za to pa krivil imigrante. Šlo je za zavestno zavajanje volivcev, saj je bila uradna stopnja brezposelnosti 4,4 odstotna.

---

¹⁴ Več o tem na spletni strani: http://www.adl.org/backgrounders/joerg_haider.asp (11.8.03).

Leta 1997 je zahteval, da se v dveh letih ena tretjina priseljencev izžene iz države. Svobodnjaški predvolilni slogani za zvezne volitve leta 1999 so se glasili: « Preprečite priseljevanje tujcev!« in »Ustavite izkoriščanje azila!«. Na plakatih, na katerih sta bila Haider in njegov ministrski kandidat Thomas Prinzhorn, pa je pisalo: «Dva prava Avstrijca.« Haider je afriške priseljence označil za preprodajalce mamil, ki zastrupljajo avstrijsko mladino, Poljake za tatove avtomobilov, priseljence iz nekdanje Jugoslavije za specializirane vlomilce, Turki imajo pod nadzorom trgovino s heroinom, Rusi pa so najboljši izsiljevalci¹⁵.

4.7 SPRENEVEDANJE

Vsem tem dejanjem in izjavam Haiderja in drugih članov stranke je sledil val ogorčenja, temu pa demantiranje, velikokrat sprenevedanje, ob najhujših izjavah pa je sledilo opravičilo. V neki neprijetni situaciji se je celo obrnil na znanega avstrijskega Juda, ki je preživel holokavst, Simona Wiesenthala, ko je ta v nekem intervjuju dejal, da Haider o Izraelu in judovstvu ni rekel nikoli nič slabega. Vendar pa Wiesenthal ni vedel, da je Haider v mladosti vadil sabljanje na slamnati lutki, na kateri je pisalo Wisenthal¹⁶.

K temu dodajmo še nekaj poskusov izboljševanja svojega imidža v mednarodni javnosti. Leta 1995 je ob obisku washingtonskega muzeja o holokavstu dejal, da nas je zgodovina podučila, zato moramo storiti vse za zagotovitev demokracije in spoštovanja človekovih pravic.

Leto kasneje, ravno ko je Svobodnjaška stranka nasprotovala razglasitvi Simona Wiesenthala za častnega državljana Avstrije, je Haider obiskal njegov center v Los Angelesu, kjer je njegova slika stala ob diktatorjih, kot so Idi Amin, Pol Pot in Sadam Husein, ter desničarskih demagogih, kot sta Jean- Marie Le Pen in David Duke. Ob tem obisku je Haider zaprosil za srečanje s predstavniki centra, vendar so ga ti zavrnil.

Pred oktobrskimi volitvami v evropski parlament leta 1996 je Haider na drugo mesto svoje liste imenoval judovskega kandidata, dunajskega novinarja Petra

---

¹⁵ Več o tem na spletni strani: http://www.adl.org/backgrounders/joerg_haider.asp (11.8.03).

¹⁶ Več o tem na spletni strani: http://www.adl.org/backgrounders/joerg_haider.asp (11.8.03).

Sichrovskyja. Ogorčenje je bilo veliko, Haider pa je ob tem zanikal namigovanja, da je Sichrovskyja imenoval zato, ker je judovskega porekla. Kljub temu pa je ta kasneje, ko se je prenehal ukvarjati s politiko, priznal, da ga je Haider vsekakor izkoristil, ker je Jud.

Na tem mestu naj povzamem še Ottomeyerjevo misel, ko povzema Freuda: «Psihoanaliza bi rekla, da nezavedno ne pozna zanikanja». To pomeni, da bo kljub opravičevanju nekaj nekje že obviselo. Haider namreč velikokrat po opravičilu le nekaj dni za tem nadaljuje z ljudomrznimi izjavami. (Ottomeyer, 2000: 58)

4.8 HAIDERJEV ODNOS DO SLOVENSKE MANJŠINE NA KOROŠKEM

Koroški Slovenci (in z njimi vred vsi Slovenci) so trn v peti nemškimi nacionalistom vidneje že od 19. stoletja dalje, kar se je najbolj radikalno izkazalo med drugo svetovno vojno. Nacionalistični krogi, ki so se prvi pridružili Hitlerju, so za največje državne sovražnike na Koroškem najprej spoznali Slovence, kar je vodilo v njihovo razseljevanje in sistematično uničevanje. (Kavčič, 1990: 1045)

Ta nacionalizem je na Koroškem prisoten še danes, saj ima Svobodnjaška stranka tu največji volilni bazen, neposredno pa je povezana tudi z osrednjo nacionalistično protislovensko organizacijo Kärntener Heimatdienst¹⁷, saj so nekateri člani v njenem vodstvu hkrati člani svobodnjakov, kar stranka spretno izkorišča za razne oblike pritiska. Leta 1983, ko je skupina poslancev koroške svobodnjaške stranke predložila koroškemu deželnemu zboru predlog manjšinskega šolskega zakona, je primer takega pritiska. Predlog se bistveno ni razlikoval od predloga, ki ga je v politično diskusijo predložil KHD in je zahteval teritorialno in številčno zmanjšanje dvojezičnega šolstva. To se je s spremembo šolske zakonodaje leta 1988 tudi dejansko zgodilo.

---

¹⁷ Organizacija Kärntner Heimatdienst je nastala 24. januarja 1957 iz nekaterih nemškonacionalnih združenj. KHD je osrednja protislovenska in nemškonacionalistična, neonacistična in desnoekstremistična organizacija, v katero je danes povezanih preko 17 združenj, med njimi: Kärntner Schulverein – Südmark, Kärntner Abwehrkämpferbund, Kärntner Landsmannschaft, Bund der Kärntner Windischen, tudi organizacija nekdanjih esesovskih vojnih veteranov Kameradschaft IV. (Nećak, 1984: 115)

S Haiderjevo izvolitvijo na mesto koroškega deželnega glavarja je politika do slovenske manjšine postala še bolj sovražna. Obid, Messner in Leben pravijo, da je Haiderjeva politika na Koroškem neke vrste vadbeno polje v nemškonacionalni in desnoradikalni politiki Svobodnjaške stranke. (Jesih, 2003: 158)

Med drugim Haider slovenskim partizanom, ki so bili najvidnejše odporniško gibanje med drugo svetovno vojno, ni želel podeliti državnih priznanj. (Kavčič, 1990: 1045)

V zadnjem času pa je bilo najbolj odmevno nasprotovanje odločbi ustavnega sodišča, ki je odredila teritorialno področje dvojezičnih krajevnih napisov. Haider je namreč dejal, da odločbe ustavnega sodišča enostavno ne bo spoštoval.

4.9 TRIJE PARCIALNI LIKI HAIDERJEVIH INSCENACIJ PO OTTOMEYERJU

Raziskave zadnjih let so pokazale, da se je le kakšna tretjina Haiderjevih volivcev zanj odločila zaradi njihovega lastnega skrajno desničarskega prepričanja. Za drugi dve tretjini pa naj bi bila odločilna predvsem fascinacija s Haiderjevimi inscenacijami, ki jih bom razložil v nadaljevanju.

Poleg skrajno desničarske identifikacije, ki je del nikoli zavržene družinske dediščine (o tem smo že govorili), Haider z velikim občutkom za človekovo nezavedno in s svojimi igralskimi sposobnostmi upodablja najmanj tri parcialne like. Na tem mestu naj še navedem, da je Haider v mladosti želel postati igralec. Z igrilstvom se je seznanil v šolskem teatru, sošolci pa so znali povedati, da je bil tako dober, da so ga občudovali tudi tisti dijaki, s katerimi sicer ni bil ravno v najboljših odnosih¹⁸.

Liki, katerih se Haider poslužuje, so po Ottomeyerju (2000) Robin Hood, ki obljublja, da bo bogatašem in mogočnejšem vzel denar in ga prerazporedil med revnejši sloj prebivalstva. Drugi lik je moški športnik, ki pri moških in ženskah zbuja slepeče zaljubljeno navdušenje, tretji lik pa je socialist pivskih šotorov, s katerim Haider »kupi ljudi« z ustvarjanjem zanimanja za »navadne ljudi«.

---

¹⁸ Več o tem na spletni strani: <http://www.moljac.hr/biografije/haider.htm> (10.8.2003).

4.9.1 HAIDER - AVSTRIJSKI ROBIN HOOD

Značilno za populistične stranke je, da se bolj ali manj poslužujejo t.i. retorike Robina Hooda, ki poziva k pravičnosti. Populistični voditelji in njihove stranke se s tem nagibajo k ekstremni personalizaciji politike, ki je bržkone povezana s kratkovidnostjo privržencev in s slepim navdušenjem nad junakom. Izkoriščevalci so posamezniki politiki, umetniki, tujci, pozablja pa se nevidno delujoči sistem oblasti, na primer delovanje vladavine nacionalnega in mednarodnega kapitala. Resnični reformni in osvobodilni procesi so namreč veliko bolj zapleteni. Prehod iz uporništva na oblast je običajno preizkusni kamen verodostojnosti populističnih strank ali gibanj. Haider ima polne roke dela, saj je imela povojna Avstrija še mnoge značilnosti fevdalizma in stanovske države. Mnogokrat grajani proporcionalni sistem, ki sta ga vzpostavili Socialdemokratska in Ljudska stranka, še vedno deluje. Možnost vpliva v državnih in napol državnih organizacijah so že desetletja razdeljene med predstavnike obeh največjih strank, v nekoliko manjši meri pa tudi že med svobodnjake. Haiderjevo geslo: «Deportirali bomo vsakega funkcionarja!» je naletelo na dober odziv. Leta 1989, ko je postal deželni glavar Koroške, je uvedel objektivizacijski model za vsa zaposlovanja v javni službi, ki je segal navzdol vse do čistilk. Ukinil je tudi naziv dvornega svetnika. Za Koroško se je zdelo, da je za nekaj časa postala Sherwoodski gozd, iz katerega bo končno stekel pogon na bogataše in mogočneže. Nastalo je tudi neke vrste ovaduštvo, ki je informatorjem iz vrst prebivalstva in policije zagotavljalo anonimnost. Napovedal je tudi, da bo »pred sabo gnal stare stranke« in »da za rdečo in črno divjad ne bo lovopusta«. S taktiko javnega odstrela so se razširjale napačne informacije o ljudeh, ki so bili primerni za uničenje dobrega imena in eksistence. (Ottomeyer, 2000: 11-19).

4.9.2 MOŠKI ŠPORTNIK IN EROTIZACIJA POLITIKE

Tudi kult moškega telesa kot del populizma ni nov. Izhaja iz socialdarwinistične ideologije, ki zagovarja in povzdiguje samo močno, zdravo, privlačno. Nacisti so uveljavili skrajno varianto socialdarwinizma, povezano z idejo enoznačne rasistične moškosti in s preganjanjem vsega drugačnega in šibkega, med drugim invalidov,

mentalno bolnih, homoseksualcev... Najljubši Hitlerjev umetnik Arno Breker je za model svojega kiparskega ustvarjanja najraje uporabljal znanega nemškega deseterbojca.

Tudi Haider se prikazuje kot zdrav športnik, ki se v svojem telesu počuti odlično. Med drugim se je udeležil maratona v New Yorku, se povzpел na Montblanc, z junskega mostu na Koroškem prvi skočil z gumijasto vrvjo. V sklopu predvolilne kampanje je v radijskem jutranjem programu vabil poslušalce k telovadbi.

Svojo vitalnost spretno izkorišča tudi v verbalnih napadih na druge politike. Nekdanjega poljskega predsednika Lecha Waleso je označil »kot tipičnega delomrznega Poljaka«, nekdanjega kanclerja socialistov Franza Vranitzkya pa »za debeluha, ki kmalu ne bo mogel več zapeti hlač«. Na predvolilnih plakatih lahko svobodnjaške politike vidimo med raznimi športnimi aktivnostmi. Pod nekim plakatom so celo zapisali »Zdrav duh prebiva »le« v zdravem telesu.«, kar implicira na podobnost z nacistično propagando predvsem s sporno besedo »le«, ki napada dostojanstvo drugačnih ljudi, predebelih, invalidov, homoseksualcev...

Znani so tudi izpadi svobodnjaških politikov, ko so nesramno zmerjali ženske v parlamentu... Tudi nek Haiderjev govor jasno nakazuje odnos do žensk. Iz njega je čutiti odnos, ki ženske postavlja v kuhinjo in k vzgoji otrok, on pa bi za to poskrbel z otroškimi čeki, ki bi ženam in materam omogočili ostati doma. Vendar pa je ta delitev spolnih vlog, kot jo ima pred očmi Haider, skrajno problematična tudi iz razvojno-psihološkega vidika. Bližina zgodnjega, varujočega in negujočega (predojdipskega) očeta je pomembna za deklice in za dečke. Oddaljeni oče povzroči pri fantih identifikacijski manjko, občutek šibkosti lastne moškosti, ki se ga pozneje vse prepogosto kompenzira z nasilnim mačističnim obnašanjem in oblikovanjem skrajno desničarskih tolp.

Politiki že dlje časa poskušajo, da bi se kazali in prodajali kot erotični objekt poželenja. Hitlerjeve nečimrne drže telesa, ki jih je njegov dvorni fotograf Hofmann dokumentiral v nešteti variantah, so vsekakor del tega. Minister Albert Speer je njegovo osebnost označil kot zelo šarmantno. Znano je tudi Mussolinijevo moško izžarevanje ter prav tako nečimrne drže z dvignjeno brado. V zadnjih desetletjih, nekje z začetkom Kennedyjevega predsedovanja, pa se je uveljavila predvsem iz ZDA prihajajoča ideja o mladostnem in po možnosti tudi športnem politiku lepega videza. Zato se vsi ameriški predsedniki tudi javno kažejo med vsakodnevnim

tekem, temu zgledu pa sledijo tudi drugi politiki (nemški zunanji minister Joschka Fischer, Bill Clinton...). Tudi Haider zadovoljuje hrepenenje ljudi po naravnem zvezdniku. Za doseganje le-tega se Haider poslužuje tudi mentalnih in psiholoških trenerjev. Haider naj bi se celo pri strokovnjakih v Združenih državah Amerike učil postopkov »posredne hipnotične terapije« in »nevrolingvističnega programiranja«. S tem znanjem naj bi dosegel popoln uspeh t.i. triade zaljubljenosti, oblikovanja množic in hipnoze. (Ottomeyer, 2000: 19-40)

4.9.3 SOCIALIST PIVSKIH ŠOTOROV IN SIMBOLIČNO PRESEŽENJE RAZREDNE DRUŽBE

Haider vedno znova izpostavlja strah zaposlenih pred brezposelnostjo s preprostimi izračuni primerjanja števila brezposelnih s številom tujcev v Avstriji. Tako mu je uspelo samega sebe prikazati kot boljšega delavskega vodjo in zanesljivega kolega. Volilne analize kažejo, kako je Haiderju korak za korakom uspelo pridobiti delavske glasove. Med mladimi delavci pod 30. letom starosti jih je na državnozborskih volitvah oktobra 1999 kar 60 odstotkov volilo za svobodnjake, za socialdemokrate pa le 16 odstotkov. Uspeh pripisujemo razširjanju strahu pred brezposelnostjo, ki je povezan s priseljevanjem tujcev. Svobodnjaki so razglašali, da je na koroških gradbiščih mogoče videti le še tujce »vse tja do temnopoltih Afričanov«. Haider v svetu izkoriščanja in odtujenosti razširja iluzijo, da se ga lahko vsak dotakne. Vse, kar je potrebno za doseganje, da bi ljudje verjeli tej inscenaciji, je mogoče doseči z nekaj vrčki piva v gostilni ali kjerkoli drugje. Haider je ustvaril vtis, da mu v pivskem šotoru, v lokalni ali tudi med obiskom tovarne lahko vsakdo reče »Jörgl«. Ko koga tika, potreplja po ramenih in mu nazdravi s pivskim vrčkom, se zdi pozabljeno, da v avstrijski družbi vladajo kapital, zemljiška posest in akademski naslovi. Inscenacija poistovetenja z majhnim človekom je še toliko močnejša, ker je Haider večkratni milijonar, zemljiški posestnik in doktor znanosti. Avstrijskim delavcem in zaposlenim ponuja lep varljiv avtoportret. Od jutra do večera so vsi po vrsti »spodobni in marljivi«, medtem ko je Haider njihov zagovornik, zunaj v podobi temačnih likov pa postopa lenoba in delomrznost. Za delavstvo prirojena inscenacija je bila še posebej opazna v predvolilnem boju leta 1999, v sklopu volitev v koroški deželni zbor in v državni zbor. Haiderja je bilo

mogoče videti v brošurah in na velikih plakatih v tesnih telesnih stikih s skupino delavcev. (Ottomeyer, 2000: 41-47)

4.10 DELOVANJE HAIDERJEVE FPÖ SKOZI FREUDOVO PSIHOANALIZO

Ottomeyer je s pomočjo psihoanalitičnega modela Sigmunda Freuda razložil, kako Haider in njegovi strankarski kolegi prepričujejo svoje potencialne volivce. Sigmund Freud pravi, da se naš Jaz bori na treh frontah. Prva fronta je realnost, ki jo moramo obvladovati in ki skriva nevarnosti, na katere se Jaz seveda odziva z »realnim strahom«. Druga fronta je naš lastni Nadjaz ali vest, ki lahko prav tako neprijetno pesti in plaši. Jaz, tretja fronta, pa so naši impulzi, ki prihajajo iz »Onega«, iz nagonkega življenja in telesne notranjosti, katerih zadovoljitev sicer pogosto ustvarja lepe občutke, ki pa lahko v Jazu sprožajo tudi strah pred preplavljanjem in izgubo nadzora. Strahove, ki so posledica srečanja z našim Nadjazom in Onim, lahko kot strah vesti in nevrotični strah, ki oba izvirata iz notranjih konfliktov, postavimo nasproti »realnemu strahu«, ki izvira iz zunanjih in družbenih konfliktov. Rasistični demagogi izmenično in spretno igrajo na vseh klaviaturah strahov. (Ottomeyer, 2000: 68)

I. ZAKLJUČEK

Z analizo zgodovinskih dejstev sem ugotovil, da se je prva teza potrdila.

Avstrijske politične razmere in delovanje političnih strank po letu 1918 je bilo nesistemske, kar se je odražalo v težnji po vzpostavitvi diktature z ukinitvijo parlamentarne demokracije, ki je bila v okviru prve republike vsaj formalno vzpostavljena. Druga osnovna značilnost pa je bila, da so se skoraj vse stranke zavzemale za združitev z Nemčijo. To je povezano z razpadom multinacionalne habsburške monarhije, ki je Avstrijo geopolitično uvrstil med manjše evropske države. Geografska majhnost in občutek politične nepomembnosti sta okrepila še vprašanje narodne identitete, ki Avstrijce kulturno in jezikovno uvršča v nemški prostor. Zato je težnja k združitvi z Nemčijo tudi posledica iskanja le-te.

Torej sta nesistemske strank in prištevanje k nemški narodnosti ključna notranja dejavnika, ki sta pripeljala do skoraj ničnega odpora po anšlusu leta 1938. Ne smemo pa pozabiti tudi na zunanja dejavnika: bliskovit vzpon Hitlerjevih nacistov v Nemčiji in dogovor med Mussolinijem in Hitlerjem, ki je Avstrijo uvrstil v nemško interesno sfero. Vse to je vodilo do vse večje identifikacije Avstrijcev z Nemci in je omogočilo prostovoljno vstopanje v nacistične organizacije. To potrjuje tudi dejstvo, da tudi med propadanjem nemškega rajha skoraj ni prišlo do poskusa ustanovitve odporiških skupin. Nekaj je bilo ustanovljenih le ob pomoči slovenskih partizanov na Koroškem.

Z analizo denacifikacijskega procesa po drugi svetovni vojni in razvoja Svobodnjaške stranke se je potrdila tudi druga teza.

Po vojni ustanovljen inštitut denacifikacije ni prinesel rezultatov, predvsem zaradi ovrednotenja anšlusa kot nemškega dejanja okupacije in zavzemanja zahodnih zaveznikov, da bi Avstrija postala neodvisna država, v mejah pred anšlusom in na zahodni strani železne zavese. Tako zavzeto stališče je bilo nujno zaradi Sovjetov, ki so kazali apetite po Avstriji. Zaradi zavezniškega dogovora, ki je Avstriji pogojeval samostojnost in nevtralnost, ni nikoli prišlo do obsodbe avstrijske vloge v nacističnem uničevalnem stroju. Ponovno vzpostavljena parlamentarna demokracija je zahtevala tudi vključitev volivcev z rjavo preteklostjo. K temu je pripomogel še ohlapen odnos dveh najpomembnejših strank Socialdemokratske in

Ljudske stranke, ki sta popuščanje zaveznikov izkoristili, s tem da nista nacistov niti načelno obsodili, ampak sta jih celo poskušali vključiti v svoje vrste. Zato ne preseneča dejstvo, da je novo ustanovljena liberalno nacionalna stranka, predhodnica Svobodnjaške stranke, Zveza neodvisnih v svojih vrstah vključevala kar 80 odstotkov nekdanjih nacistov, ki so bili v procesu denacifikacije v večini primerov spoznani za nedolžne.

Na tem mestu naj poudarim nestrinjanje z nekaterimi avtorji in tudi samo Svobodnjaško stranko, ki trdijo, da je Svobodnjaška stranka popolna naslednica Velikonemške ljudske stranke, ki jo je leta 1934 prepovedal v atentatu ubiti kancler Dolfuss. Strankin program in tudi njegov razvoj je splošno gledano liberalen z močnimi potezami nemškega nacionalizma, kar jo do neke mere postavlja na mesto naslednice Velikonemške ljudske stranke. Struktura članstva v prvih desetletjih po vojni namreč ponuja drugačno sliko. Med ustanovitelji in člani Svobodnjaške stranke so bili predvsem ljudje z nacistično preteklostjo. Zato trdim, da je Svobodnjaška stranka Avstrije v precejšnji meri naslednica Hitlerjeve nacistične stranke.

Potruje se tudi tretja teza, saj je nikoli dokončan proces denacifikacije in posledično ohlapen, nejasen in nenačelen odnos do rjave zgodovine ter povojno elitistično vladanje Socialdemokratske in Ljudske stranke poleg Haiderjevih karizmatičnih sposobnosti najvidnejši vzrok za vzpon svobodnjakov v zadnjih petnajstih letih. Ta si je s svojimi voditeljskimi sposobnostmi prikrojil stranko po svoji meri, pri čemer so mu ob boku stali njegovi duhovni očetje, obremenjeni z nacistično preteklostjo. To dokazujejo puči znotraj stranke, s katerimi je pometel s svojimi liberalnimi tekmeci.

Haiderjevo odkrito zagovarjanje nacizma izhaja iz njegovega družinskega in kasneje intelektualnega okolja in jasno ponazarja, da se njegova starša in nekateri zgodnejši voditelji stranke niso nikoli sprijaznili z nemškim porazom in vsesplošno obsodbo nacizma. K temu naj dodam še Haiderjev način vodenja stranke, kateri je od leta 1986 vztrajno odzema komponento liberalnosti. Ta je skoraj popolnoma izginila leta 1993, ko je iz stranke izstopila Heide Schmidt in še nekaj svobodnjaških poslancev, ki so ustanovili svojo stranko Liberalni forum. Tudi analiza zadnjega puča, leta 2002, dokazuje, kdo je dejanski vodja stranke. Reorganizacija stranke v gibanje po vzoru fašističnih strank leta 1995, stalno verbalno napadanje imigrantov, slovenske manjšine na Koroškem in izjave, ki

zagovarjajo nacizem, ter kasnejše demantiranje izrečenega ob vsesplošnem obsojanju so le del taktike, ki Haiderju služijo za reševanje svojih družinskih travm. Toda ob zadnjih parlamentarnih volitvah se ponuja vprašanje, kdo je kriv za tak poraz svobodnjakov, razprtije v stranki ali spoznanje volilnega telesa, da se stranka pregloboko spogleduje z desnim ekstremizmom. Kakorkoli že, Haider ostaja nesporni sicer neformalni vodja stranke.

LITERATURA

KNJIGE

1. Balažič, Milan (1995), Gospostvo. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče
2. Dachs, Gerlich, Gottweis, Horner, Kramer, Lauber, Müller, Talos, (1998), Politični sistem Avstrije. Ljubljana: Državna založba Slovenije
3. Hausmaninger, Herbert (2000), Pravni sistem republike Avstrije. Ljubljana: Cankarjeva založba
4. Jesih, Boris (1991), Avstrijske politične stranke in manjšinsko vprašanje. Ljubljana: Ljubljana: Magistrsko delo
5. Jesih, Boris (2003), Politična participacija manjšin - primer koroških Slovencev. Ljubljana: Doktorska disertacija
6. Nečak, Dušan (1982), Volitve na Koroškem po drugi svetovni vojni. Ljubljana: Založba borec
7. Nečak, Dušan (1984), Koroški Slovenci v drugi avstrijski republiki (1945-1976). Ljubljana: Založba borec
8. Nečak, Dušan (1995), Avstrijska legija II. Maribor: Založba obzorja
9. Nastran-Ule, Mirjam (1994), Temelji socialne in politične psihologije. Ljubljana. Znanstveno in publicistično središče
10. Ottomeyer, Klaus (2000), Haiderjev show. Ljubljana. Časopis za kritiko znanosti

11. Sully, Melanie (1997), *The Haider Phenomenon*. New York: Columbia University Press

12. Moritsch, Andreas (2001), *Koroški Slovenci 1900 – 2000*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba

13. Širnik, Mateja (2002), *Nemški in avstrijski nacionalizem od 1918 dalje*. Ljubljana: Diplomsko delo

ČLANKI

1. Jeri, Janko (1988), *Nacija in manjšine*. Ljubljana: *Teorija in praksa* 25 (11-12) 1523-1525

2. Kavčič, Vladimir (1990), *Motna zgodovinska zavest*. Ljubljana: *Teorija in praksa* 27 (8-9), 1043-1046.

3. Klingst, M., Preger A. (2000), *Ne dovolim, da bi z menoj počeli karkoli*. Ljubljana: *Nova revija* (intervju v prilogi *Ampak*) 19 (215), 6-10.

4. Mekina, Igor (2002), *Haiderjev Puč*.
<http://www.mladina.si/tednik/200237/clanek/avs-volit/> (15.10.2003)

5. Wallerstein, Immanuel (2000), *Rasistični albatros: družboslovje, Jörg Haider in Widerstand*. *Časopis za kritiko znanosti* 28 (198-199) 99-117

INTERNETNI VIRI

1. <http://www.h-net.org/~habsweb/occasionalpapers/haider.html> (10.8.2003).

2. <http://www.moljac.hr/biografije/haider.htm> (10.8.2003).

3. <http://archives.tcm.ie/breakingnews/2002/09/08/story67479.asp> (15.10.2003).

4. <http://www.mladina.si/tednik/200237/clanek/> (15.10.2003).
5. http://en.wikipedia.org/wiki/Austrian_Freedom_Party (15.10.2003).
6. <http://mediawatch.ljudmila.org/bilten> (14.11.2001).
7. http://www.fpoe.at/programm/partieprogramm_eng.pdf (24.4.2003).
8. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/464260.stm> (10.8.2003).
9. <http://www.smoc.net/haiderwatch/bioen.html> (10.8.2003).
10. http://www.adl.org/backgrounders/joerg_haider.asp (11.8.2003).